FÖRSÄKRINGSJURIDISKA FÖRENINGENS
PUBLIKATION Nr 16

466/60

*

BERTIL BENGTSSON

OM TOLKNING AV ANSVARS-FÖRSÄKRINGSVILLKOR

STOCKHOLM 1960

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f4260

Sthlm

FÖRSÄKRINGSJURIDISKA FÖRENINGENS
PUBLIKATION Nr 16

*

BERTIL BENGTSSON

OM TOLKNING AV ANSVARS-FÖRSÄKRINGSVILLKOR

STOCKHOLM 1960

Vid Försäkringsjuridiska föreningens sammanträde den 2 december 1959 höll juris licentiaten Bertil Bengtsson föredrag över ämnet »Tolkning av ansvarighetsförsäkringsvillkor. Några synpunkter.» På hemställan av föreningen har licentiaten Bengtsson härefter utarbetat den framställning, som nu publiceras och som delvis bygger på föredraget.

Stockholm i april 1960

FÖRSÄKRINGSJURIDISKA FÖRENINGEN

Olof H. Appeltofft

Arne Hallström

†1—*603206*

INNEHÅLL

Frågeställningar 5
Olika typer av tolkningsregler 7
Försäkringstagarens trygghetsintresse och försäkringsgivarens inflytande på villkoren 18
De försäkringstekniska faktorernas betydelse 25
Betydelsen av andra ändamålssynpunkter 38
Sammanfattning 40
Några använda förkortningar 41

Om tolkning av ansvarsförsäkringsvillkor.

Frågeställningar

Den nordiska litteraturen om tolkning av försäkringsvillkor är förvånansvärt knapphändig med tanke på problemets stora praktiska betydelse.[1] Svensk rättspraxis i frågan är också sparsam. Det finns därför skäl att taga upp till diskussion de allmänna grundsatser, som här böra komma till användning; de äro i varje fall för Sveriges del långtifrån klara. De följande resonemangen taga emellertid främst sikte på ett ganska begränsat spörsmål: tolkningen av allmänna försäkringsvillkor inom ansvarsförsäkringen, och särskilt sådana som begränsa den försäkrade risken. Som exempel kunna nämnas de sedvanliga förbehållen om skada på omhändertagen och bearbetad egendom och vissa skador orsakade av skadebringande egenskaper hos levererat gods. Det är här fråga om ofta tillämpade och ganska svårtolkade klausuler, för vilkas räckvidd även nyanserna i den tolkningsregel man använder ha avsevärd betydelse; det kan framhållas, att övervägande flertalet av de tvistiga tolkningsfall som Skadeförsäkringens Villkorsnämnd hittills haft att behandla rört just ansvarsförsäkringens undantagsbestämmelser.

Framställningen avser endast de frågor som uppstå, när de faktiska omständigheter, under vilka det påstådda försäkringsfallet inträffat, äro ostridiga; tvisten antages gälla frågan, om den försäkrades ansvar under dessa givna förhållanden är undantaget från försäkringen eller ej. Det förutsättes, att försäkringsvillkorens ordalag är den enda ledning som ges angående innehållet av försäkringsavtalet. Givetvis kan vad som förekommit vid förhandlingar mellan parterna före avtalsslutet — t. ex. uttalanden från bolagets sida om försäkringsskyddets omfattning — liksom även försäkringsgivarens uppträdande vid tidigare skadefall av liknande typ[2] medföra avvikelser från de riktlinjer som här uppdragas. Härpå kommer emellertid icke undersökningen att ingå.

Nyss har sagts, att diskussionen skall behandla *tolkning* av villkor. Uttrycket »tolkning» användes ofta med syftning på fastställandet av betydelsen av en viss viljeförklaring med utgångs-

[1] Se framför allt HELLNERS framställning i Försäkringsrätt s. 65 ff, även den dock mycket komprimerad.
[2] Jfr t. ex. U 1941. 724 H och HELLNER, a. a. s. 71.

punkt främst från dess språkliga form och det sammanhang vari den förekommer. Framgår icke viljeförklaringens rättsföljd redan härigenom, skulle man få tillgripa *utfyllning* av förklaringen, varvid de rättsregler, som gälla för den kontraktstyp förklaringen avser, komma till användning. Gränsen mellan de två begreppen tolkning och utfyllning av avtal är besvärlig att klarlägga.[3] Här betecknas emellertid allt fastställande av ett försäkringsvillkors rättsliga innebörd som tolkning av detta.[4]

I det följande kommer icke att närmare diskuteras frågan, i vad mån man kan ge ett villkor en innebörd, som tydligt avviker från dess ordalag. Det står klart, att en inskränkning av försäkringsskyddet utöver vad som framgår av villkoren icke kan ske, frånsett de fall då lagen — särskilt avtalslagens regler om viljeförklaringars ogiltighet och FAL — ger stöd härför. Däremot anses, att under vissa omständigheter en klausul, som ställer försäkringstagaren väsentligen ogynnsammare än de regler som eljest skulle gälla och som icke framhållits för honom på ett iögonenfallande sätt, enligt allmänna rättsprinciper kan lämnas utan avseende.[5] Dessutom finnas möjligheter att använda generalklausulen i FAL 34 §, när villkoret strider mot god försäkringspraxis.[6] Några villkor, på vilka dessa grundsatser äro tillämpliga, förekomma emellertid knappast i de försäkringstyper som här behandlas.[7]

Vidare lämnas de fall åsido, där lag eller rättspraxis ger klart uttryck för en *presumtion* att en viss risk omfattas eller uteslutes av försäkringen.

De riktlinjer för fastställandet av omtvistade villkors innebörd, som i fortsättningen tagas upp till behandling, avse alltså situationer, där med hänsyn till villkorets ordalydelse tvekan föreligger om försäkringsfall inträffat eller ej. Villkoret betecknas då som *oklart*. Härmed åsyftas således i denna framställning icke blott de fall där klausulen är otillfredsställande formulerad, utan även

[3] Jfr Ussing, Aftaler paa formuerettens omraade (1950) s. 432 f, Arnholm, Alminnelig avtalerett (1949) s. 127 f.

[4] Liknande terminologi t. ex. Bruck—Möller, Kommentar zum Versicherungsvertraggesetz (1953), se s. 71.

[5] Ussing, Aftaler s. 185 med hänvisningar och Enkelte Kontrakter (1946) s. 220 f.

[6] Se Hellner, a. a. s. 60 f.

[7] Jfr däremot U 1953. 1007 H, angående villkor som avviker från FAL § 91, i synnerhet landsretten och minoriteten i Højesteret. — (När Hagander i NFT 1957 s. 150 talar om att villkoren ej alltid bör tolkas strikt enligt sin ordalydelse, torde han härmed icke avse att man skulle frångå ett klart villkor utan snarare att man ej alltid använder den tolkning som framstår som naturligast enligt det juridiska språkbruket.)

de där man ej rimligen kan lägga försäkringsgivaren till last att uttrycket icke ger säker ledning i fråga om det inträffade skadefallet; även de bäst avfattade villkor kunna någon gång ge anledning till tvivel. — Givetvis är ej heller detta oklarhetsbegrepp tydligt avgränsat. En tolkning, som för en försäkringsjurist framstår som självfallen, kan t. ex. vara tvivelaktig för en annan jurist och synas helt omotiverad för en lekman. Senare skall diskuteras, till vems bedömning man bör anknyta i sådana lägen.[8] — I övrigt kommer undersökningen ej att ingå på de spörsmål, som sammanhänga med bestämmandet av ett uttrycks språkliga mening.

Enbart genom en analys av de fåtaliga och ganska svårtydda rättsfallen lära vi knappast kunna klargöra de tolkningsregler som gälla. Det synes i stället berättigat att diskutera problemen med utgångspunkt från doktrinens argument i frågan och sedan, där det är möjligt, kontrollera om resultaten äro förenliga med förekommande rättspraxis.

Olika typer av tolkningsregler

För denna undersökning torde det i de flesta frågor vara av ganska ringa värde att närmare behandla de vedertagna grundsatserna för tolkningen av *individuellt* utformade avtal.[9] Man kommer i sådana fall bl. a. in på frågan, hur mottagaren av en viljeförklaring haft fog att uppfatta denna, varvid förhållandena vid förklaringens avgivande och avgivarens uppträdande i övrigt beaktas. Någon fullkomlig enighet råder emellertid icke heller i detta avseende om tolkningsprinciperna enligt gällande rätt.[10]

Att dessa allmänna regler sällan kunna åberopas i detta sammanhang beror ej blott på vår utgångspunkt, att utöver försäkringsvillkoren icke några viljeförklaringar eller andra uttalanden förekommit från parternas sida av betydelse för tolkningen, utan också på vissa ofta påpekade olikheter mellan tolkningssituationerna i fråga. Framför allt äro allmänna försäkringsvillkor avsedda att tillämpas i ett stort antal fall; det har framhållits, att deras stora användningsområde ger dem ur sociologisk synpunkt

[8] Se nedan s. 22 ff.
[9] Detta sker i allmänhet ej heller i andra framställningar rörande tolkning av försäkringsvillkor. Se dock NAEF, särskilt s. 28 ff.
[10] Se härom bl. a. LASSEN, Haandbog i Obligationsretten, Almindelig Del (1917—1920) s. 368 ff, STANG, Innledning til formueretten (1935) s. 445 ff, USSING, Aftaler s. 421 ff, ARNHOLM, a. a. s. 126 ff och senast SCHMIDT i SvJT 1959 s. 497 ff.

en karaktär liknande lagnormer.[11] Detta leder till att man i hög grad måste bortse från individuella moment i den enskilda tvisten och i stället taga sikte på den typiska situation, där klausulen i fråga blir aktuell.[12] Med hänsyn till den inverkan ett tolkningsavgörande kan få på liknande tvister finns också skäl att i högre grad än eljest beakta det offentliga intresset vid konfliktens lösning, ej blott de enskilda partsintressena.[13] Ytterligare kan framhållas, att på sätt senare skall utvecklas[14] den viljeförklaring försäkringsvillkoren innebär lär ha mindre inverkan på mottagarens — här försäkringstagarens — handlingssätt än flertalet andra löften.

Redan försäkringsavtalets karaktär av *massavtal* påkallar alltså en särskild tolkningsmetod. Det finns då anledning att erinra om den princip som i allmänhet anses gälla för standardvillkor vid massavtal, nämligen att i tvivelsmål tolkningen skall ske till nackdel för den som avfattat bestämmelsen, och detta särskilt om han genom denna inskränkt de förpliktelser som eljest skulle ha åvilat honom.[15] Regeln torde betraktas som tillämplig ej blott vid otillfredsställande formuleringar utan även vid tvekan i andra fall. Den bygger främst på tanken, att villkorsförfattarens motpart i allmänhet är den ekonomiskt svagare och mera oerfarne avtalsparten, vilken blott har att acceptera de bestämmelser som kontrahenten utformat främst med tillgodoseende av sina egna intressen; genom att låta denne bära risken för bestämmelsens oklarhet skulle man pressa honom att förtydliga sina klausuler, så att hans intentioner klart framginge av dessa. Den allmänna grundsatsen, att tvivel i något avseende vid tolkningen av ett avtalsvillkor skall gå ut över dess författare, kommer i fortsättningen att kallas *oklarhetsregeln*. Som senare skall visas, är emellertid denna princip långtifrån entydig.

Vid försäkringsavtal har man ansett det i hög grad befogat att använda en tolkningsregel av detta slag. Under det moderna försäkringsväsendets genombrottsår grundlades en misstänksamhet mot försäkringsbolagen, vilken väl hos allmänheten icke är helt

[11] Detta har bl. a. framhållits av BRUCK—MÖLLER, a. a. s. 54 f.
[12] Se RAISER, Das Recht der allgemeinen Geschäftsbedingungen (1935) s. 251 ff, HAGEN i Handbuch des gesamten Handelsrecht, Bd 8: 1 s. 42 ff.
[13] Jfr RAISER, a. a. s. 253.
[14] Se nedan s. 19.
[15] Se angående tolkningsprinciperna i fråga t. ex. RAISER, a. a. s. 264 ff, USSING, Aftaler s. 427 f, SCHMIDT, Faran och försäkringsfallet s. 170 f och där anförd litteratur, OLSSON, Verkan av avtalsklausuler i standardformulär (NJMF 1957) s. 42 f.

övervunnen. Försäkringsgivaren framstod som typen för den övermäktige, ensamt sakkunnige kontraktsparten, som påtvang försäkringstagaren obilliga villkor, vilkas innebörd denne ej själv kunde uppfatta. Visserligen var bolagens taktik ofta att uppställa klausuler, som de långtifrån alltid utnyttjade i hela deras vidd mot försäkringstagaren; i stället visade man ofta kulans och betalade skadan helt eller delvis, under framhållande att bolaget juridiskt sett ej vore skyldigt till detta. Tillvägagångssättet ledde emellertid till godtycke vid skaderegleringen och torde ibland också bland försäkringsmännen själva ha ansetts föga förenligt med sund försäkringspraxis. Bruket att visa kulans var ingen fullvärdig kompensation för försäkringstagarens underläge i övrigt.

En oklarhetsregel kom också att allmänt användas i rättstillämpningen i åtskilliga europeiska länder.[16] I Norden har doktrinen i vart fall utanför försäkringskretsar länge så gott som enhälligt slutit upp kring en regel av detta slag[17], ehuru på senare tid den meningen framförts, att man icke kunde stanna för grundsatsen i fråga som det enda rättesnöret vid tolkningen.[18] I dansk och norsk rättspraxis tillämpas också dylika principer,[19] ehuru man ibland tycks kombinera dem med liknande resonemang som vid tolkning av avtal av andra slag: man prövar då både om villkoret varit oklart och om försäkringstagaren haft fog för att uppfatta det på det sätt han påstår.[20] — I svensk rättstillämpning har regeln däremot under lång tid icke funnit något tydligt uttryck. I de ganska fåtaliga refererade rättsfall som gälla villkorstolkning tyda domskälen vanligen ej på att någon tvekan om villkorens in-

[16] I Tyskland har oklarhetsregeln hävdats t. ex. av HAGEN (a. a. s. 46 f), RAISER, a. a. s. 262, 264 ff, BRUCK—MÖLLER, a. a. s. 78 f (subsidiär användning av regeln). RG tillämpade länge principen i fråga, se PRÖLSS i ZVW 1935 s. 219 f. Se vidare för Schweiz' del Versicherungsvertragsgesetz art. 33, NAEF, Über die Auslegung des Versicherungsvertrags (1950) s. 90 ff, KOENIG, Schweizerisches Privatversicherungsrecht (1951) s. 139 ff, beträffande Frankrike Code d'Assurance art. 12 och PICARD—BESSON, Les assurances terrestres en droit français (1950) nr 67 f, beträffande England PRESTON—COLINVAUX, Law of Insurance (1950) s. 31 ff.

[17] Se USSING, Aftaler s. 427 f, N. H. BACHE, Brandforsikringsretten s. 212 f, PLATOU i NRt 1909 s. 238, HASSELROT i Festskrift för Marks von Würtemberg s. 231 ff, SCHMIDT, a. a. s. 170 f. Jfr också LASSEN, a. a. s. 374 f, BENTZON—CHRISTENSEN, Lov om forsikringsaftaler (2 udg.) s. 16 f, ARNHOLM, a. a. s. 132 f, HELLNER, a. a. s. 67 f.

[18] Se HELLNER, a. st.

[19] Se BENTZON—CHRISTENSEN, a. a. s. 16 f med hänvisningar samt ytterligare U 1950.371 H, jfr U 1953.1007 H, angående *dansk* rätt, de av BENTZON-CHRISTENSEN a. st. anförda norska domarna, NRt 1929 s. 46 och där omtalade domar samt NRt 1952 s. 670, jfr DAHL, Ansvarsforsikring s. 60 och REIN, Juridiske problemer i ulykkesforsikringen (1946) s. 5 f, om *norsk* rätt.

[20] Se t. ex. U 1932.500 H, U 1942.1022, NRt 1935 s. 226, NRt 1948 s. 305.

nebörd avgjorts genom att domstolen anlitat en sådan princip; man har i allmänhet fastställt försäkringens räckvidd, som om denna efter noggrant övervägande ginge att direkt utläsa ur bestämmelsens ordalag. Detta hindrar dock icke, att man i realiteten kan ha ansett en tolkning till försäkringstagarens nackdel möjlig blott när villkoren gett tydligt belägg härför.[21]

Det välbekanta avgörandet NJA 1951 s. 765, som just rört ansvarsförsäkringens omfattning, synes vara det första ledande rättsfall, där domstolen klart anknyter till en oklarhetsregel.

Försäkringstagaren — en rörledningsentreprenör — hade här fått i uppdrag att sätta in avstängningsventiler till oljerör; hans arbetare utförde detta på ett försumligt sätt, och åtskillig olja gick till spillo för uppdragsgivaren. Försäkringsbolaget vägrade täcka ansvaret för denna skada och åberopade bl. a. ett förbehåll, att »anspråk som grunda sig på avtal eller särskilt åtagande, som sträcker sig utöver de allmänna skadeståndsbestämmelserna», föll utanför försäkringen; dessutom gjordes åtskilliga andra invändningar mot försäkringstagarens talan. HD yttrade i sina domskäl, att det nämnda förbehållet »icke — eller i allt fall icke med erforderlig tydlighet —» kunde anses ge vid handen, att bolaget betingat sig ansvarsfrihet för skada av det aktuella slaget. Bl. a. på denna grund ansåg HD försäkringen täcka ansvaret. Det är tydligen en oklarhetsregel som här använts.

Icke heller därefter tycks emellertid rättspraxis ge belägg för att den av HD tillämpade grundsatsen kommit till användning ens i fråga om ansvarsförsäkringens mera svårtolkade undantag.[22]

Även försäkringsfolket i Norden bekänner sig ofta till oklar-

[21] Så kan man ha bedömt ett par av de stundom förekommande tvisterna om allmänna olycksfallsförsäkringsvillkor. Som exempel härpå kan anföras NJA 1919 s. 393. Försäkringstagaren förlorade synen genom att gonorréiskt smittämne utan hans förvållande tillfördes ögonen. Enligt villkoren i hans olycksfallsförsäkring utgick ersättning vid »oförvållad olyckshändelse». Försäkringsbolaget gjorde gällande, att en infektion ej vore vad man enligt vanligt språkbruk menade med olyckshändelse; en sådan förutsatte en skada, uppkommen genom yttre, våldsam orsak. Till stöd för sitt ersättningsanspråk anförde försäkringstagaren bl. a., att svarandebolaget, i motsats till vissa andra bolag, icke inskränkt sin ansvarighet till skada, uppkommen genom en yttre våldsam olyckshändelse. HovR och NRev ansågo försäkringen icke omfatta skadan, enär denna ej föranletts av sådan tilldragelse, som plägade betecknas som olyckshändelse. HD biföll däremot försäkringstagarens talan, med den av RR formulerade motiveringen att, då särskilda förutsättningar för att olyckshändelse skulle anses föreligga icke funnes i försäkringsbrevet angivna, skadeorsaken måste betraktas som sådan oförvållad olyckshändelse, varom i villkoren förmäldes. Här kan i realiteten en oklarhetsregel ha tillämpats. — En oklarhetsregel kan möjligen tänkas använd även i NJA 1909 s. 516, angående tolkning av undantag rörande olycksfall orsakade av »farligt vågstycke», och i NJA 1938 s. 97, såvitt angår villkoret om skada ådragen under utförande av brottslig gärning etc. Jfr å andra sidan NJA 1923 s. 693. — Vid sjöförsäkring torde regeln ej användas, jfr Hasselrot a. st., NJA 1923 s. 37, NJA 1926 s. 98, NJA 1945 s. 504.

[22] Se t. ex. FFR 1953 s. 281, FFR 1957 s. 317, jfr även de äldre fallen FFR 1942 s. 227, NJA 1947 s. 400.

hetsregeln;[23] man torde dock icke gärna vilja helt bortse från villkorets ekonomiska syfte och andra försäkringstekniska faktorer. Skadeförsäkringens Villkorsnämnd anser sig också tillämpa regeln, enligt uppgift av nämndens ordförande.[24]

Emellertid ha förhållandena inom försäkringsväsendet ändrats, sedan denna tolkningsprincip vedertogs på området. Numera torde riskerna för att försäkringsgivarna skola utnyttja sin maktställning till försäkringstagarnas skada anses avsevärt mindre än tidigare. Såvitt angår de här behandlade klausulerna, lär väl försäkringsavtalslagarnas tillkomst på kontinenten och i Norden icke ha spelat någon avgörande roll; bolagen ha när det gäller bestämningen av den försäkrade faran lämnats i stort sett fria händer.[25] Andra skäl finnas emellertid att visa bolagen större förtroende nu än tidigare. Villkoren ha i allmänhet, också när det gäller den försäkrade faran, uppmjukats till försäkringstagarens förmån; bolagen synas i stor utsträckning vilja beakta allmänhetens försäkringsbehov, främst då med tanke på ackvisitionen. Det är svårt att spåra någon benägenhet hos dem att avsiktligt draga fördel av försäkringstagarens ekonomiska underlägsenhet eller bristande sakkunskap. Ehuru icke uppsiktsmyndigheten tar befattning med villkorens avfattning,[26] torde i varje fall konkurrensen mellan försäkringsföretagen och den uppmärksamhet de ständigt utsättas för från statsmakternas och allmänhetens sida utgöra en spärr mot tendenser i denna riktning. Någon betydelse har väl också regeln i FAL 34 § genom att den förebygger uppställandet av obilliga villkor, vilka i avsevärd grad avvika från de eljest förekommande i branschen. Alltjämt lär kunna förekomma, att bolagen av affärsmässiga synpunkter eller annan anledning — t. ex. medkänsla med den skadelidande — underlåta att åberopa en undantagsbestämmelse, som skulle ha uteslutit ersättningsskyldighet för en anmäld skada; men det godtycke detta onekligen innebär torde icke gå så långt, att något missförhål-

[23] Jfr JACOBSSON i 15 Skade- och olycksfallsförsäkringskongressen 1956 s. 114 och i NFT 1960 s. 59, »Ä. G.» i Gjallarhornet 1958 s. 418, JACOBSEN i Försäkringstidningen 1959, nr 6, s. 16. Se även REIN, a. a. s. 5.

[24] HAGANDER i NFT 1957 s. 150.

[25] I de nordiska lagarna förekomma blott vissa dispositiva lagregler om några försäkringsgrenar (se t. ex. FAL §§ 60, 77); i de schweiziska och franska försäkringsavtalslagarna har däremot oklarhetsregeln fastslagits genom allmänna föreskrifter just rörande riskbegränsande klausuler. Se den schweiziska Versicherungsvertragsgesetz art. 33, Code d'Assurance art. 12.

[26] »Skälighetsprincipens» tillämpning på skadeförsäkringens område kan dock tänkas medföra en viss press på bolagen i riktning mot mildare villkor. Jfr HELLNER, a. a. s. 46 f.

lande kan anses föreligga. Misstron mot försäkringsbolagen synes också ha minskat hos domstolar och lagstiftare; och respekten för försäkringstekniska synpunkter har blivit större, när det gäller bolagens förhållande till försäkringstagarna.

Mot denna bakgrund är det förklarligt, att man på en del håll tagit avstånd från att använda oklarhetsregeln som ledande tolkningsprincip. En meningsriktning, som är vanlig bland försäkringsmän i synnerhet på kontinenten och synes på väg att segra inom tysk rättstillämpning,[27] förordar att innebörden av ett allmänt försäkringsvillkor skall fastställas främst med hänsyn till dess ekonomiska ändamål ur försäkringsgivarsynpunkt. Man argumenterar då på två linjer. *Dels* betonar man den nyss framhållna omständigheten, att villkorens reglering av försäkringsparternas mellanhavande får karaktären av en bestående rättsordning med stor likhet med den av lagen redan utbildade; i Tyskland har man stundom intagit ståndpunkten, att försäkringstagaren skulle ha förbehållslöst underkastat sig denna rättsordning genom avtalet.[28] Det skulle därför saknas anledning att undersöka försäkringstagarens möjligheter att inse villkorets mening. *Dels* framhäver man, att försäkringstagaren genom avtalet finge anses ha ingått i en gemenskap med andra försäkringstagare, vilka önska skydda sig mot risker av samma slag. Ett sådant skydd möjliggjordes av att försäkringsgivaren tillhandahölle sin organisation för ändamålet och ensam förmådde att utnyttja de stora talens lag för den önskade riskutjämningen. Försäkringstagaren kunde därför icke göra anspråk på en för honom förmånlig villkorstolkning, när denna skulle strida mot gemenskapens intressen. Detta vore fallet, då tolkningen avviker från de försäkringstekniska principer, varpå branschen är uppbyggd.[29]

Debatten om villkorstolkningen har främst rört sig om konflikten mellan oklarhetsregeln och den nu angivna principen, vilken dess förespråkare gärna bruka kalla en »objektiv» tolkningsmetod.[30] Detta uttryck ger dock en något missvisande bild av den

[27] Se PRÖLSS, Versicherungsvertragsgesetz (1956) (här förkortad PRÖLSS, Kommentar) s. 20 ff. — Kritiska mot oklarhetsregeln äro även GIERKE, Versicherungsrecht I (1937) s. 65 f, EHRENZWEIG, Deutsches (österreichisches) Versicherungsvertragsrecht (1952) s. 16 f, HAIDINGER i VersR 1955 s. 370 f, WUSSOW, Allgemeine Versicherungsbedingungen für Haftpflichtversicherung (1957) s. 18, HARTUNG, Die allgemeine Haftpflichtversicherung (1957) s. 27 f.
[28] Se t. ex. PRÖLSS, Kommentar s. 21 f med hänvisningar.
[29] Jfr PRÖLSS, Kommentar s. 12 f och från nordisk rätt t. ex. SCHIØRRING, Den danske Søforsikringspolice s. 45 samt argumentationen från bolagets sida i NRt 1933 s. 935.
[30] Se t. ex. PRÖLSS i ZVW 1935 s. 221, 227.

regel som förordas. När man anser lagstiftarens syfte bakom en lagbestämmelse avgörande för hur bestämmelsen skall uppfattas, brukar detta ofta betecknas som subjektiv lagtolkning, och det är ju ett liknande tillvägagångssätt som man vill använda i fråga om försäkringsvillkor. Objektiv är denna tolkning blott såtillvida som den bortser från den enskilde försäkringstagarens subjektiva föreställningar om villkorets innebörd. Här kommer i stället tolkningssättet att betecknas som *den lagtolkningsliknande metoden.*

Man kan emellertid icke tala om två klart utformade alternativ för tolkningen. Granskas till en början oklarhetsregeln närmare, visar det sig, att dess innehåll är flytande på åtskilliga punkter. Bland annat äro vissa kompromisser mellan denna regel och den lagtolkningsliknande metoden tänkbara; det är möjligt att man i själva verket ofta begagnar en oklarhetsregel som modifieras av försäkringstekniska hänsyn eller på andra sätt.

För tydlighetens skull kunna vi utgå från ett konkret tolkningsfall. I ansvarsförsäkringen förekommer ett undantag som utesluter »skada, som uppkommit till följd av oriktig utfästelse om levererad egendoms lämplighet för visst ändamål.» Antag att försäkringstagaren — en kemikaliehandlare — säljer ett medel mot skadeinsekter till en trädgårdsmästare. Flera medel finnas att välja på, och köparen frågar om ett av dem kan anbringas direkt på potatis. Försäkringstagaren svarar jakande. Detta visar sig emellertid oriktigt, och köparen får ett potatisparti förstört. Han kräver skadestånd av försäkringstagaren, men försäkringsbolaget vägrar att täcka skadan, eftersom den orsakats av en oriktig utfästelse om medlets lämplighet för ändamålet.[31] Tvisten går till domstol, och domaren finner sig ha att tillämpa oklarhetsregeln, som skulle vara gällande rätt i Sverige. Hur skall han då gå tillväga?

Till en början skola vi uppmärksamma den möjligheten, att oklarhet blott syftar på svårigheten att fastställa ordalagens *språkliga innebörd* i sammanhanget. Regeln kan då tänkas ge uttryck för flera från varandra avvikande grundsatser vid tolkningen. En möjlighet är denna:

1. Om med hänsyn till ordalagen av ett uttryck (i det sammanhang där det förekommer) *den som företager tolkningen* (här domaren) tvekar, huruvida skadefallet täckes av försäkringen, skall villkoret tolkas till försäkringstagarens förmån.

I det aktuella tolkningsfallet skulle domaren då kunna nöja sig

[31] Denna ståndpunkt lära bolagen intaga i praxis; jfr VN:s utlåtande 112/1952.

med att konstatera, att tolkningen av undantaget och i synnerhet av uttrycket »utfästelse» är så besvärlig, att den ger honom anledning till tvivel; följaktligen skulle han omedelbart vara berättigad att tillämpa oklarhetsregeln och anse skadan täckt av försäkringen.

Oklarhetsregeln i denna version framträder främst som ett rättstekniskt hjälpmedel, ägnat att avgöra tvister av detta slag på ett tidigt stadium; den arbetstyngde domarens börda kan på ett enkelt sätt lättas. — Regeln kan emellertid ändras sålunda:

2. Om oklarheten för en *förståndig försäkringstagare* — alltså icke för den relativt sakkunnige domaren eller skaderegleraren — måste anses ge anledning till tvekan, huruvida en skada av ifrågavarande typ täckes, skall villkoret tolkas till försäkringstagarens förmån.

En sådan formulering av regeln anknyter i viss mån till metoden för tolkning av individuellt utformade avtal: man frågar sig, hur viljeförklaringens mottagare haft fog att uppfatta den, ehuru man bortser från den enskilde försäkringstagarens särskilda förhållanden. Denna version av regeln är ännu fördelaktigare för försäkringstagaren än alternativ 1. I tvisten om skadan på potatispartiet skulle domaren enligt denna utformning av tolkningsprincipen kunna säga sig: »Vi jurister känner visserligen till något som heter tysta utfästelser. För mig står det klart att försäkringstagaren givit en sådan tyst utfästelse. Men denna försäkring är avsedd inte för jurister, utan för affärsinnehavare; har inte en kemikaliehandlare, och även en förnuftig kemikaliehandlare, skäl att tveka om det förekommit en utfästelse i villkorets mening? I så fall får jag enligt oklarhetsregeln tolka villkoret till hans förmån, vilken uppfattning jag än själv hyser om dess ordalag.»

Varianterna 1 och 2 kunna emellertid utformas på ett speciellt sätt:

3. Om ordalagen i villkoren ger anledning till tvivel för den tolkande (alternativt: för en förståndig försäkringstagare) och *villkoret därjämte framstår som otillfredsställande formulerat,* skall det tolkas till förmån för försäkringstagaren.

Här blir oklarhetsregelns räckvidd mindre: domstolen nödgas göra en om culpabedömning erinrande prövning av försäkringsgivarens formuleringsmöjligheter, innan oklarheten får gå ut över denne. I tolkningsfrågan rörande potatisen skulle domstolen i enlighet härmed fråga sig: Var det nödvändigt att använda sig av ett så mångtydigt uttryck som »utfästelse» i denna klausul?

Om detta kan anses berättigat, skulle icke oklarhetsregeln användas, medan i motsatt fall villkoret skulle tolkas till försäkringstagarens förmån.

Mot de tre nu angivna alternativen kan ställas den metod som här kallats den lagtolkningsliknande metoden. Den innebär, att villkoren tolkas genom en värdering av de motstående rättspolitiska synpunkter, som i sammanhanget kunna anföras; man synes förutsätta, att avvägningen alltid ger märkbart utslag åt någondera hållet. — Det bör emellertid erinras om att man i varje fall i fråga om sådana villkor som här behandlas icke synes göra gällande, att den tolkande skulle kunna gå emot en bestämmelses *klara* ordalag vare sig till försäkringstagarens fördel eller nackdel; principen i fråga torde i sammanhanget blott kunna anses beröra villkor, där den språkliga utformningen ej ger säker ledning för bedömningen. Den torde alltså böra formuleras på detta sätt:

4. Om den tolkande finner, att ordalagen i ett villkor ger anledning till tvivel, skall han göra en *avvägning av de rättspolitiska skälen för och emot försäkringsskydd* — eventuellt blott rättspolitiska skäl *av en viss typ* — och välja den tolkning, för vilken de starkaste argumenten tala.

Man kan tänka sig olika utformningar också av den sålunda angivna grundsatsen, allteftersom villkorets ordalydelse skall ge den tolkande själv eller en förståndig försäkringstagare anledning att tveka. — Det kan observeras, att man icke heller med denna princip lär undgå att använda sig av begreppet tvivel: vid avgörandet, om försäkringstekniska och socialt betonade ändamålssynpunkter skola få inverka på tolkningen, måste den tolkande först taga ställning till frågan, huruvida villkoret ur språklig synpunkt ger klart besked om försäkringen täcker den aktuella skadan eller ej.

I tvisten om potatisskadan skulle domaren, om den lagtolkningsliknande metoden komme till användning i Sverige, resonera ungefär på detta sätt: Ordalydelsen av klausulen ger ingen klar ledning om skadan täckes. Vad finns då för skäl att utesluta försäkringsskydd i detta läge? Risken för så stora skador, som kunna förekomma i anledning av skadebringande egenskaper hos levererade varor, är givetvis svår att kalkylera för försäkringsgivarna, särskilt om säljaren genom tysta garantier om varornas kvalitet kan skärpa sin ansvarighet mot köparna; och man skulle uppmuntra till sådana oaktsamma uttalanden, som säljaren gjort i det aktuella fallet, om han skulle skyddas för följderna av sitt misstag. Å andra sidan behövs onekligen en fördelning av risken för dessa

betydande skador. — Domaren skulle träffa sitt avgörande i tolkningstvisten efter en avvägning mellan sådana argument för och emot täckning av risken.

En *kompromiss* mellan den lagtolkningsliknande metoden (alternativ 4) och oklarhetsregeln i alternativen 1—3 är emellertid möjlig. Givetvis kan det ofta vara svårt för den tolkande att kunna konstatera, vilka argument som väga tyngst vid en värdering av motstående rättspolitiska hänsyn. Särskilt i Tyskland har ofta framhållits, att oklarhetsregeln vore att använda subsidiärt, sedan en sådan värdering ej lett till något klart resultat.[32] Regeln får då tydligen detta innehåll:

5. Såvida den tolkande vid granskning av ett villkor, vars ordalag ger anledning till tvivel, *oaktat en avvägning av skälen för och emot försäkringsskydd alltjämt anser tveksamt om försäkringen täcker skadan,* skall villkoret tolkas till försäkringstagarens fördel.

Man kan tänka sig skiftningar även av denna variant, allteftersom villkorets ordalag skall ge anledning till tvivel för den tolkande eller en förnuftig försäkringstagare; vidare kan även här krävas, att en bristfällig villkorsformulering föreligger för att regeln skall tillämpas. Vad som gör att man även kan kalla denna sista version för en oklarhetsregel är, att man på ett visst stadium vid tolkningen av det språkligt oklara villkoret låter försäkringstagaren få en favör framför försäkringsbolaget; enligt den lagtolkningsliknande metoden får han däremot inga sådana förmåner.

Det är tydligt, att tvivel enligt oklarhetsregeln i version 5 skall föreligga på *två* punkter: rörande villkorets språkliga mening och rörande frågan, för vilken ståndpunkt de starkaste rättspolitiska argumenten tala. Tveksamhet i det förra hänseendet medför, att försäkringstekniska och sociala faktorer kunna beaktas vid avgörandet; i det senare fallet föranleder tvivel ett avgörande till förmån för försäkringstagaren.

Beträffande både alternativ 4 och alternativ 5 bör framhållas, att reglerna kunna ha skiftande innebörd beroende på om man vid värderingen av motstående hänsyn fäster största vikten vid försäkringsbolagets ekonomi eller vid försäkringstagarens behov av trygghet mot förluster; förespråkarna för den lagtolkningsliknande metoden ha ibland i så hög grad anlagt försäkringsgivarens

[32] Jfr t. ex. av Prölss, Kommentar s. 20 f, omnämnda avgöranden, Wussow, a. a. s. 18.

perspektiv vid värderingen, att den regel man utformat i realiteten torde gå till dennes fördel i flertalet tvistefall.[33]

Det är svårt att konstatera, till vilket av de angivna alternativen doktrin och praxis ansluter sig. Att en oklarhetsregel av något slag anses som gällande rätt i Sverige, har nyss framhållits; men frågan är vad denna närmare innebär. I många länder lära domstolarna ofta begagna sig av de för försäkringstagarna fördelaktiga reglerna under 1 eller 2 och följaktligen icke alls, eller åtminstone blott i ringa utsträckning, låta försäkringstekniska och sociala synpunkter inverka på bedömningen.[34] Det enda svenska rättsfall, där oklarhetsregeln tydligt kommit till användning — det förutnämnda fallet NJA 1951 s. 765 — har rört en bestämmelse, som kan anses ha varit otillfredsställande formulerad; det är ovisst hur man skulle ha bedömt rättsläget i annat fall.[35] Doktrinens ofta kortfattade uttalanden om oklarhetsregeln innehålla sällan något klart belägg för att man haft andra varianter än 1 eller 2 för ögonen, men detta torde i allmänhet ha varit fallet. I varje fall i tysk debatt synes det stå klart, att — i den mån man över huvud taget vill använda regeln — det är version 5 som man föredrager.[36] — För flertalet försäkringsmän torde det i varje fall vara otänkbart att använda en enkel princip som den under 1 eller 2 angivna utan att beakta andra omständigheter än villkorets ordalydelse.[37] HELLNER anser för sin del en oklarhetsregel — med vissa modifikationer — gälla i »formellt» hänseende, dvs. när det gäller bedömningen av villkorens språkliga form och bestämmelsernas inbördes sammanhang, medan i »materiellt» avseende åtskilliga andra överväganden skulle inverka på tolkningen.[38]

När vi i fortsättningen skola precisera de tolkningsprinciper som böra användas för ansvarsförsäkringens del, blir det nödvändigt

[33] Jfr PRÖLSS, Kommentar s. 19 f.

[34] Jfr t. ex. PRÖLSS, Kommentar s. 19 om äldre tysk rättstillämpning och NAEF, a. a. s. 97 om schweizisk rättspraxis.

[35] Jfr NRt 1946 s. 398, där frågan ställts om en oklarhet kunnat läggas försäkringsgivaren till last. — I det förut refererade rättsfallet NJA 1919 s. 393 (se not 21) lär dock icke försäkringsgivaren ha kunnat lastas för formuleringen.

[36] Se i not 17 anförda uttalanden till förmån för regeln.

[37] VN synes även i fall av tvekan stundom ha underlåtit att använda en oklarhetsregel, se t. ex. utlåtande 99/1948. Jfr dock HAGANDER, a. a. s. 150.

[38] Se närmare HELLNER, a. a. s. 67 ff. Man kan ifrågasätta, om icke Hellner på detta sätt närmast kommit att ansluta sig till den lagtolkningsliknande metoden; även anhängarna av dessa torde ju såtillvida tillämpa en oklarhetsregel i »formellt» avseende, att de icke anse sig kunna frångå klara villkor till försäkringstagarens nackdel. (Jfr vad som sagts om regeln under 4 ovan.) Hellner torde dock tillmäta försäkringstekniska synpunkter betydligt mindre vikt än metodens anhängare göra i Tyskland.

att närmare ingå på de olika rättspolitiska synpunkter som kunna anläggas på problemet. Frågan är då, vilka överväganden som ha en sådan tyngd att de förtjäna beaktande vid tolkningen.

Försäkringstagarens trygghetsintresse och försäkringsgivarens inflytande på villkoren

Som nämnt är en avgörande synpunkt för anhängarna av oklarhetsregeln i dess olika utformningar, att försäkringstagaren till följd av sin underlägsenhet i förhållande till försäkringsgivaren — särskilt dennes dominerande inflytande på villkoren — icke har möjlighet att uppnå den trygghet han åsyftar med försäkringen.

Häremot har man emellertid i synnerhet i tysk doktrin invänt, att bolagen ofta icke ensamma utan i samverkan med organisationer på försäkringstagarsidan formulerat klausulerna; det har också framhållits, att de tyska allmänna försäkringsvillkoren måste godkännas av uppsiktsmyndigheten.[39] På dessa sätt skulle man nå en garanti för att även försäkringstagarens intresse i tillbörlig grad tillgodosåges vid villkorens avfattning.

Åtminstone såvitt angår de här behandlade villkoren torde dock den nu anförda synpunkten icke vara hållbar. Bolagen måste på grund av sin erfarenhet och sin position i regel antagas ha största möjligheten att gestalta bestämmelserna i enlighet med sina intressen.[40] Bl. a. kan man göra gällande, att verklig insikt om ett villkors faktiska innebörd blott erhålles genom sådan ingående kännedom om skaderegleringspraxis, som i regel endast finnes på försäkringsgivarsidan. Och i varje fall för svenska förhållanden har argumentet betydligt mindre värde, då uppsiktsorganet hos oss ej tar befattning med villkorens formulering och vidare förhandlingar med intresseorganisationer om villkorens utformning lär konsekvent genomföras blott i vissa branscher — bl. a. på sjöförsäkringens område — men icke vid ansvarsförsäkring.[41] I regel måste de svenska försäkringsbolagen i branschen anses intaga en starkare ställning än sina medkontrahenter i fråga om avtalets avfattning.

Bolagets inflytande på villkoren synes emellertid knappast vara tillräcklig anledning att låta tolkningen gå till försäkringstagarens favör, så snart en bestämmelse icke klart utesluter försäk-

[39] Se t. ex. Prölss i ZVW 1935 s. 220 ff.
[40] Jfr Bruck—Möller, a. a. s. 77, Naef, a. a. s. 99.
[41] Jfr Schmidt, a. a. s. 172 f.

ringsskydd. Som nyss framhållits, anses försäkringstagarens övertag numera medföra avsevärt mindre faror nu än tidigare. Det är knappast befogat att låta någon misstro mot bolagen inverka avgörande på dagens villkorstolkning. Det väsentliga argumentet för oklarhetsregeln skulle då bli, att försäkringsgivaren borde förmås att förtydliga sina villkor.

Man kan anföra skäl både för och mot en sådan ståndpunkt. Till en början kan erinras om att många, troligen de flesta försäkringstagare torde ägna villkoren en mycket förströdd uppmärksamhet när de ingå avtalet.[42] Man kan väl uppmärksamma den allmänna karaktären av de risker som täckas och fästa sig vid någon särskild förbättring av det tidigare försäkringsskyddet, som försäkringsgivaren betonat; men förhållandevis sällan torde kunna antagas, att *detaljerna* i försäkringens avgränsning i övrigt spela någon roll för försäkringstagarens vilja att sluta avtal eller föranleda en företagare, som tecknat ansvarsförsäkring, att vidtaga några förändringar i planeringen av driften. Än mindre lära sådana faktorer inverka på privatpersonernas handlingssätt. — Det är naturligtvis tänkbart, att oklarhetsregeln skulle påverka bolagen att ge villkoren en sådan avfattning, att försäkringstagarna i gemen ansåge det mödan värt att genomläsa villkoren noggrannare och inrätta sin verksamhet med hänsyn till risken att ådraga sig skadeståndsansvar. Hur tydliga än bestämmelserna göras, torde det å andra sidan vara ganska svårt att övervinna det naturliga motståndet hos många försäkringstagare, när det gäller att sätta sig in i en försäkringsform som ansvarsförsäkring med dess anknytning till skadeståndsreglerna och andra juridiska förhållanden. Försäkringsbolagens upplysningsverksamhet kan väl ge ett allmänt begrepp om vad försäkringen innebär men knappast om behandlingen av gränsfallen.

Man bör alltså icke bygga en tolkningsregel på ett så osäkert antagande som att villkorens utformning i detalj skulle kunna få någon mera väsentlig betydelse för den genomsnittlige försäkringstagarens säkerhetskänsla. Emellertid kan också den synpunkten anföras till stöd för en oklarhetsregel, att även om det många gånger skulle vara lönlöst att förmå försäkringstagaren att intressera sig för försäkringsskyddets avgränsning *före* skadefallet, villkoren i vart fall *efter* detta borde ge parterna klarhet om försäkringen täcker skadan eller ej; bestämmelsernas tydliga avfattning

[42] Jfr bl. a. Prölss i ZVW 1935 s. 224 f.

skulle i så fall fylla den viktiga funktionen, att man därigenom undginge rättstvister i största möjliga omfattning.

Vid villkorens formulering synas försäkringsgivarna i regel ha haft ett annat mål i sikte. Både inom svensk och utländsk ansvarsförsäkring märkes i stället en strävan mot att använda korta och lättlästa villkor, oaktat att det därigenom blivit svårare att uppnå en entydig avgränsning av det avsedda försäkringsskyddet. Bolagen torde bl. a. med tanke på sin goodwill draga sig för att uppställa alltför invecklade och detaljerade bestämmelser, vilka visserligen skulle klargöra tvisteläget vid en noggrann läsning men lätt kunde ge intryck, att man ville försvåra för försäkringstagaren att uppfatta innebörden av försäkringens begränsning.[43] I icke ringa utsträckning har man därvid tagit sin tillflykt till mera vaga uttryckssätt, som trots att de delvis anknyta till juridisk terminologi framstå som ganska svårtydda även för en jurist.

Inom den nuvarande företagarförsäkringens undantagsbestämmelser talas sålunda om »utfästelse» i den förutnämnda klausulen, vidare om egendom som den försäkrade »åtagit sig uppföra, tillverka, installera, bearbeta, reparera, transportera, förvara, tillse eller liknande», i anslutning härtill även om sådan byggnadsdel som »omfattas av den försäkrades direkta åtagande», vidare om vissa skador (genom fukt, rök, översvämning m. m.) uppkomna i fall då »de faktiska omständigheter på vilka skadeståndsanspråk grundas, inte är av tillfällig art», och ytterligare om »skada, som uppkommit under sådana omständigheter, att det för försäkringstagaren eller hans arbetsledning borde ha stått klart, att skada skulle komma att inträffa.» Uttryck av detta slag kunna väl fylla rimliga anspråk på korthet och lättlästhet och även i övrigt vara tillfredsställande ur försäkringsgivarens perspektiv; men det är tvivelaktigt om de kunna klargöra för försäkringstagarna i gemen före eller efter skadefallet om deras rättsliga ställning.

Häremot kunna väl försäkringsbolagen invända, att det ofta är mycket svårt att ge uttryck åt en viss gränsdragning för ansvarsförsäkringen på ett otvetydigt sätt, när det rör sig om sådana juridiska förhållanden som man anser utslagsgivande inom denna bransch. Om bolagen vilja utesluta ansvar t. ex. när en utfästelse eller ett direkt åtagande föreligger, kan knappast undvikas, att villkoren lida av den oklarhet som vidlåder dessa begrepp.

Man kan emellertid fråga, om det är nödvändigt att avgränsa

[43] Jfr Norström, Försäkring och juridik (1955) s. 191 f, 211, Prölss i ZVW 1935 s. 223 f.

försäkringen med sådana förhållandevis vaga distinktioner i sikte. Försäkringsgivarna ha sin frihet att ge försäkringen den omfattning de önskar. De kunna — eventuellt mot en höjd premie — utvidga försäkringsområdet, så att de uppnå en lättdragen och lättformulerad gräns för försäkringen. Detta behöver icke innebära, att man frångår de hävdvunna undantag, som både i Sverige och utlandet i regel begränsa den ordinära ansvarsförsäkringen, t. ex. rörande skada på omhändertagen och bearbetad egendom eller skadebringande egenskaper hos levererat gods. En jämförelse med utländsk ansvarsförsäkring visar, att visserligen förbehåll av denna typ förekomma så gott som överallt, men att å andra sidan förbehållens räckvidd varierar avsevärt på olika håll och de enskilda bolagens klausuler ofta blivit ändrade. Man har så småningom letat sig fram mot den fördelaktigaste avgränsningen av försäkringen.

Bl. a. kan hänvisas till några mycket uppmärksammade ändringar av undantagen om omhändertagen egendom. Det tyska förbehållet av detta slag, den s. k. Obhutklausel, vållade under mellankrigstiden mängder av tvister, framför allt därför att begreppet »Obhut» (närmast motsvarande vårt »vård») var så oklart. Av denna anledning utvidgade man år 1949 försäkringsskyddet; numera uteslutes blott skada på lånad, hyrd och arrenderad egendom samt egendom beträffande vilken särskilt förvaringsavtal slutits. På detta vis fick man en förhållandevis lättdragen och tydlig gräns för försäkringsskyddet. — I Sverige skedde som bekant på 1950-talet en liberalisering av privatansvarsförsäkringens motsvarande undantag, vilken gick vida längre än flertalet försäkringsmän tidigare ansett möjligt; till stor del täckes numera skada på lånad, hyrd och förvarad lösegendom.[41] Också i andra lägen borde det vara möjligt för bolagen att i vart fall inom det omfattande gränsområde, där undantagens närmare utformning kunna variera på olika håll, placera skiljelinjen på det sätt, som lättast går att klargöra i villkoren, och i gengäld — i mån av behov — anpassa premien härefter.

Även om man kanske icke alltid kan kräva av försäkringsgivarna vid en komplicerad försäkringsform som ansvarsförsäkringen,

[44] I den engelska företagarförsäkringen har man kommit fram till att utesluta *icke* skada på egendom som försäkringstagaren fått i uppdrag att bearbeta eller åtagit sig att bearbeta — såsom i svensk försäkring — utan *skada på del av egendom varpå försäkringstagaren arbetat;* tydligen har också denna liberalisering gett ett gynnsamt resultat. — Se om de omtalade klausulerna BENGTSSON, Om ansvarsförsäkring i kontraktsförhållanden kap. 13.

att de skola förtydliga just den gräns de avsett att draga genom en omtvistad villkorsformulering, synes man alltså i många situationer ha skäl att förmå dem till en annan gränsdragning, som ur försäkringsteknisk synpunkt är möjlig och ur formuleringssynpunkt är mera lätthanterlig.

Häri synes ligga ett starkt argument för att oklara villkor böra tolkas mot bolaget, ehuru det icke får drivas för långt. En villkorsändring medför betydande kostnader och arbete för försäkringsgivarna, och man kan knappast begära, att de skola stå redo att rätta till varje formulering som föranleder tvist. Vidare bör observeras, att en liberalisering av en bestämmelse, som utan vidare går att genomföra i ett land med större förhållanden, kan ställa sig svårare exempelvis i de nordiska länderna: här saknas ibland en så stor krets intresserade försäkringstagare som krävs för att täckning av en viss risk skall vara försäkringsmässigt försvarlig, och man är inom vår ansvarsförsäkring icke i lika hög grad som utomlands inriktad på att inspektera mera svårbedömda risker.

Det sagda kan ge någon ledning för bedömningen av spörsmålet, när tvivel bör anses föreligga med hänsyn till villkorens språkliga utformning, och särskilt om den tolkande vid granskningen av ordalagen bör sätta sig i en tänkt försäkringstagares ställe och bedöma bestämmelsen ur dennes synvinkel eller utgå från sina egna insikter.

Vad till en början gäller sådana i ansvarsförsäkringsvillkoren brukliga juridiska begrepp, som nyss uppräknades,[45] betraktas i doktrinens uttalanden i regel den rättsliga betydelsen som utslagsgivande oavsett deras användning i lekmannakretsar.[46] Å andra sidan borde bolagen kunna undvika åtminstone mera mångtydiga uttryckssätt av detta slag, i synnerhet om de i den juridiska diskussionen begagnas med en innebörd som för allmänheten är främmande. Det kan också tyckas rimligt, att privatpersoner och vanliga småföretagare normalt kunna få klarhet om sin rätt enligt försäkringsavtalet utan att behöva rådfråga sakkunniga om dess innebörd. I varje fall sådana juridiska uttryck som nu angivits torde därför böra betraktas som oklara; det skulle icke åligga försäk-

[45] Utöver dessa kunna nämnas »fel eller brist», »få i uppdrag», »allmänna skadeståndsregler» — alla hämtade ur gängse svenska ansvarsförsäkringsvillkor.

[46] Se HELLNER, a. a. s. 68, jfr USSING, Aftaler s. 423 med not 13. Samma mening har i Tyskland hävdats — förutom i domstolspraxis (PRÖLSS i ZVW 1935 s. 225) — av BRUCK—MÖLLER, a. a. s. 70, GIERKE, a. a. s. 62 f, EHRENZWEIG, a. a. s. 17, PRÖLSS, Kommentar s. 18, och i England av PRESTON—COLINVAUX, a. a. s. 26, I viss mån avvikande uppfattning NAEF, a. a. s. 60 ff.

ringstagaren att göra en analys av ordens betydelse i rättsliga sammanhang, vilket kan vara en krävande uppgift även för en jurist. Det är naturligt, att man vid bedömningen av frågan, om en juridisk term kan anses som mångtydig, fäster avseende vid om den förekommer exempelvis i en förmögenhetsskadeförsäkring, som är avsedd för advokater, revisorer och liknande yrkesutövare, eller en privatansvarsförsäkring.[47] Däremot bör, i enlighet med vad som tidigare anförts, försäkringstagarens större eller mindre möjligheter i det enskilda fallet att fatta villkorets innebörd icke tillmätas någon betydelse.[48]

I enlighet med det anförda skulle t. ex. den undantagsklausul, som försäkringsgivaren åberopat i tvisten om skadan på potatispartiet, i detta läge betraktas som oklar till sin ordalydelse; att försäkringstagarens yttrande för en jurist framstår som en tyst utfästelse blir då icke utan vidare avgörande för tolkningen.[49]

Andra termer från rättslivets område, vilka framstå som klara för jurister och förhållandevis lättfattliga för allmänheten, torde däremot kunna bedömas med hänsyn till sin juridiska betydelse.[50] Uttryck, som ej tillhöra rättsspråket,[51] tolkas enligt vedertagen uppfattning i regel enligt det allmänna språkbruket;[52] det blir med utgångspunkt från detta, som man har att avgöra, om ordalagen ge anledning till tvivel i det aktuella fallet.

En annan allmänt accepterad princip är, att de olika klausulerna icke skola tolkas isolerat utan i sitt sammanhang.[53] Detta kräver ofta ganska besvärliga överväganden vid bestämningen av försäkringens omfattning. Liksom när det gäller juridiska termers innebörd böra väl tillräckliga skäl knappast finnas att räkna för-

[47] Jfr angående det sagda BRUCK—MÖLLER, a. a. s. 70, RAISER, a. a. s. 257 ff, SCHMIDT, a. a. s. 173.

[48] Annan mening hade möjligen den skiljaktige hovrättsledamoten i rättsfallet FFR 1953 s. 281; trots en språklig ofullkomlighet i villkoret måste på grund av försäkringstagarens särskilda fackkännedom denne ha insett att en viss i sakens natur liggande tolkning måste förlänas åt avtalet.

[49] Hur svensk rättspraxis ställer sig till det nu aktuella tolkningsproblemet synes ej vara fullt klart. Några hovrättsavgöranden om ansvarsförsäkringens användning av det juridiska begreppet »åtagande» ge visst stöd för förf:s uppfattning; se FFR 1955 s. 310 och Svea HovR:s dom 25/4 1951, VII avd. nr T 35 (närmare refererade i BENGTSSON, a. a. s. 444 f, 473).

[50] Jfr VN:s utlåtande 40/1959, där man vid inbrottsförsäkring till försäkringstagarens fördel tolkade uttrycket »inbrott» extensivt och till stöd härför anförde *dels* gängse straffrättslig terminologi, *dels* allmänt språkbruk.

[51] På denna punkt kan givetvis ofta förekomma tvekan. Se t. ex. VN 8/1957, där allmänt språkbruk ansetts avgörande beträffande tolkningen av termen »trafikolycka» i resgodsförsäkringen, vilket medförde att viss skada ansågs falla utom försäkringsskyddet.

[52] Se t. ex. USSING, Aftaler s. 423 f.

[53] Se t. ex. RAISER, a. a. s. 254, BRUCK—MÖLLER, a. a. s. 71 f, NAEF, a. a. s. 86 ff, HELLNER, a. a. s. 68.

säkringstagaren till godo, att han som lekman har särskilda svårigheter härvidlag. Men kräver en logisk tolkning av villkoren med hänsyn till deras uppställning särskilt ingående överväganden, kan man å andra sidan ifrågasätta, om deras inbördes sammanhang ensamt bör få avgöra tvisten.[54] Det finns goda skäl att av bolagen fordra en så klar och redig uppställning av villkoren som möjligt och att i överensstämmelse härmed i sådana fall låta en förnuftig försäkringstagares, ej en erfaren domares möjligheter att inse villkorens sammanhang bli avgörande. Villkor av mera komplicerad beskaffenhet komma härigenom ofta att betraktas som oklara, i den bemärkelse uttrycket här användes.[55]

Ett förhållande, som vid prövningen av ett villkors språkliga lydelse kan vålla svårigheter, är att man icke kan draga en exakt gräns mellan de klara och oklara fallen. I vissa lägen finns alltid skäl att tveka, om skadan framstått som tydligt utesluten eller ej.[56] Området, där ordalagen i en klausul kunna föranleda tvivel, lär särskilt inom ansvarsförsäkringen vara ganska omfattande. Man har de situationer, i vilka ett försäkringsfall blott kan konstrueras fram genom att man pressar en undantagsbestämmelses ordalag, vidare de skadefall, där försäkringsskydd väl ter sig naturligast med hänsyn till villkorets språkliga utformning men dock något rum för ovisshet finnes, och däremellan en hel skala fall, som ge anledning till tvekan om försäkringen täcker skadan. Den tolkande står då inför valet, om även skadefall i utkanten av »oklarhetsskalan» skola föras innanför de här avsedda tolkningsreglernas räckvidd. Det rimliga torde vara, att man i detta läge väl anser tvivel föreligga men — i den mån det i fortsättningen förekommer en avvägning av de rättspolitiska skälen för och emot olika tolkningsalternativ — därvid även beaktar, vilken innebörd ett villkor med hänsyn till sina ordalag *närmast* synes äga. Man skulle med andra ord få avvika från den språkligt sett mest naturliga tolkningen blott när synnerligen starka argument kunna anföras till stöd härför.[57]

Vad sedan angår frågan, om försäkringsgivarens möjligheter att uttrycka sig klarare än som skett i det aktuella villkoret skola beaktas, torde man också här kunna taga fasta på synpunkten,

[54] Liknande mening RAISER, a. a. s. 254.
[55] Oklarhet i fråga om två klausulers logiska sammanhang synes ha lett till en tolkning till försäkringstagarens förmån i U 1941.761 H, rörande ansvarsförsäkringens omfattning; se BENTZON i TfR 1942 s. 438.
[56] Jfr AHLANDER, Om rätt och rättstillämpning s. 121 f, 142.
[57] Jfr USSING, Aftaler s. 427.

att han i regel har stor frihet vid bestämningen av gränsen för försäkringen och att i de flesta lägen intet hindrar att försäkringsområdet avgränsas på ett något avvikande sätt, med eller utan en justering av premien. En oklarhet kan därför betraktas som oundviklig blott om av försäkringstekniska eller andra skäl det är nödvändigt att utesluta risken för skada av den aktuella typen och den valda formuleringen är den bästa som står till buds. Härom kan man ej kräva några kunskaper hos den enskilde försäkringstagaren; det bör i en tolkningsprocess rimligen ankomma på försäkringsgivaren att visa, att villkoret fyller dessa krav.[58] Detta lär blott undantagsvis vara möjligt för de svenska ansvarsförsäkringsvillkorens del. Lyckas försäkringsgivaren föra sådan bevisning, får detta räknas honom till godo vid en prövning av skälen för och emot försäkringsskydd; det oklara villkoret skulle tolkas till hans nackdel blott om andra, tungt vägande ändamålssynpunkter tala härför. — Omvänt ter det sig också motiverat att vid samma prövning beakta, om försäkringsgivaren använt *onödigt* oklara och mångtydiga uttryckssätt, när han velat fastslå en viss gräns för försäkringsskyddet.[59] Försäkringsbolagens större eller mindre formuleringsskicklighet skulle alltså kunna inverka på tolkningen av oklara villkor, dock utan att ensam få utslagsgivande betydelse.

Om nu ett villkor efter de här skisserade riktlinjerna bedömes som oklart, uppkommer frågan, i vad mån man skall fästa vikt vid andra försäkringstekniska och sociala hänsyn i samband med en prövning, huruvida försäkringsskydd framstår som berättigat.

De försäkringstekniska faktorernas betydelse

Anhängarna av den lagtolkningsliknande metoden ha som förut antytts i sin strid mot oklarhetsregeln med förkärlek dragit paral-

[58] Detta kan visserligen tänkas leda till att försäkringstekniska synpunkter införas i en tolkningsprocess, något som i regel (se nedan s. 31) ej är önskvärt; dock torde bolagets möjligheter att föra den önskade bevisningen vara så ringa, att man i de flesta fall torde avstå från att göra invändningar av detta slag.

[59] Den här intagna ståndpunkten överensstämmer t. ex. med det förut omtalade äldre rättsfallet NJA 1919 s. 393, se ovan not 21. Här kan vidare anföras U 1953.366 H, där den danska ansvarsförsäkringens undantag för skada orsakad »under Udövelse af Erhverv» ansågs tillämpligt, då en skogsarbetare på arbetsplatsen strax innan han skulle gå till frukost knackat ur sin pipa och vållat skogsbrand; till stöd härför anfördes bl. a., att det skulle vara ytterst vanskligt att på annat sätt avgränsa detta rent kontraktsmässiga villkor. Domstolen har alltså tagit hänsyn till bolagets uttrycksmöjligheter beträffande denna avgränsning av försäkringsskyddet, som torde ha framstått som nödvändig.

leller mellan de allmänna försäkringsvillkorens och lagarnas ställning som rättskällor. På liknande sätt, som man ofta söker fastställa lagens innebörd med ledning av lagstiftarens syften, skulle det vara berättigat att åberopa försäkringsgivarens avsikt med att uppställa ett villkor som ett tungt vägande argument i tolkningstvisten. Detta leder till att försäkringstekniska synpunkter ofta få avgörande betydelse vid tolkningen.

Denna ståndpunkt går dock icke fri från invändningar. Till en början står klart, att även om försäkringsvillkoren faktiskt kunna fungera som lagar i samhället, detta i och för sig icke ger någon hållbar motivering för att man skulle begagna en för försäkringsgivaren gynnsam tolkningsregel. Här kan hänvisas till att inom straffrättens område ett liknande hänsynstagande till den enskildes säkerhet, som blir aktuell vid försäkring, lett till uppställandet av legalitetsprincipen och den därmed sammanhängande grundsatsen »in dubio mitius», som även den utgör en sorts oklarhetsregel.[60] En princip, att en lag eller ett villkor i tvivelsmål tolkas till förmån för en viss part, är väl förenlig med lagens eller villkorets karaktär av generell norm med användning i ett stort antal fall.

Den avgörande frågan, när det gäller den lagtolkningsliknande metodens berättigande, blir i stället, om den intresseavvägning som ägt rum vid villkorens tillkomst kan godtagas. Flera skäl tala emellertid mot att i detta hänseende likställa de allmänna försäkringsvillkoren med lagbestämmelser, åtminstone såvitt angår nordiska förhållanden. Det finns knappast möjlighet att göra samma allsidiga och noggranna prövning av skälen för och emot en viss reglering när villkoren avfattas som vid lagstiftningen. Vidare måste försäkringsbolagen utforma sina villkor med sitt företags ekonomi för ögonen. Det synes oundvikligt, att de därvid trots bästa vilja icke i samma grad kunna beakta allmänhetens intressen som sina egna; i händelse av konflikt mellan sociala och försäkringsmässiga hänsyn måste i regel de senare sättas i främsta rummet.[61] Såsom nyss påpekats, lär någon fullkomlig jämställdhet icke råda ens när en försäkringstagarorganisation medverkar vid villkorens tillkomst. Och även när man försöker taga skälig hänsyn till försäkringstagarkollektivets intressen, torde ofta den *en-*

[60] Jfr t. ex. AGGE, Den svenska straffrättens allmänna del (1944) s. 60.
[61] Liknande mening RAISER, a. a. s. 253 ff; jfr GIERKE, a. a. s. 61, OLSSON, a. a. s. 43.

skilde försäkringstagarens önskemål komma i skymundan för andra överväganden.

Det kan därför starkt ifrågasättas, om man bör betrakta syftet bakom ett riskbegränsande villkor med samma respekt som anhängarna av den lagtolkningsliknande metoden. Det finns icke skäl att utan vidare godtaga försäkringsgivarnas värderingar på samma sätt som man vid nyare lagbestämmelser i regel accepterar lagstiftarens motiv. Man får i stället beträffande varje villkor pröva, vilka synpunkter som kunna tala för den ena eller andra tolkningen, utan att vara bunden av villkorets ursprungliga ändamål.

För att försäkringstekniska synpunkter skulle bestämma villkorens innebörd talar främst det förut antydda argumentet, att den faregemenskap, som existerar mellan försäkringstagarna, skulle påkalla en tolkning i enlighet med gemenskapens intressen och då i allmänhet till bolagets förmån. Tankegången synes vila på antagandet, att försäkringsgivarens och försäkringstagarens prestationer motsvara varandra: premien skulle vara exakt avvägd efter den risk som försäkringsgivaren bär. I annat fall skulle det knappast finnas anledning att åberopa det försäkringstekniska syftet med villkoret så snart ordalagen icke ge någon klar ledning.

Emellertid förefalla vissa omständigheter åtminstone ur en utomståendes perspektiv vara svåra att förena med ett påstående, att var avvikelse från den avsedda tolkningen skulle inverka ogynnsamt på försäkringens bärkraft. Till en början kan framhållas, att av skadorna det blott är ett fåtal som ge upphov till tvister om villkorens innebörd, och att tvistefallens antal vid en viss försäkringstyp blir försvinnande litet i förhållande till antalet försäkringar av samma slag.[62] Man kan redan av denna anledning fråga sig, varför valet av en viss tolkningsmetod skulle spela så stor roll för försäkringens ekonomi. Kalkylen angående väntade skadefall torde också röra sig med förhållandevis stora marginaler inom ansvarsförsäkringen, där bl. a. den svårberäkneliga subjektiva risken spelar en avgörande roll. Blott i enstaka fall använder man numera metoden att i detalj beräkna premietillägg för allehanda speciella riskfaktorer inom den försäkrade verksamheten; premien avpassas oftast blott efter verksamhetens art och storlek.[63] Även om statistiken inom branschen utvecklats i hög

[62] Jfr NORSTRÖM, a. a. s. 198, 210 f, MOLÉN i NFT 1950 s. 211, DAHL i NFT 1957 s. 3.
[63] Jfr beträffande utländsk försäkring WEHN i Grundlagen der allgemeinen Haftpflichtversicherung C 2 — Vorb. s. 2, RENOLD i SVZ 20 s. 250 ff.

grad under senare decennier, lär den i regel icke föras så i detalj att man därav kan utläsa, hur stor ekonomisk betydelse just betalningarna av skador i de tvistiga gränsfallen skulle ha för försäkringens ekonomi. Man synes alltså icke känna närmare till vad en mild tolkning av villkoren har för inverkan på premien. Det står också klart, att i varje fall när försäkringsskyddet nyligen utvidgats man i allmänhet icke kan få någon säker uppfattning om premien svarar mot risken eller ej; det finns då ingen statistik beträffande de nya skador som försäkringen kommit att omfatta. Vidare har det ofta visat sig möjligt att pressa bolagens premier nedåt, när konkurrensen påkallat detta.[64] Omvänt ha till synes betydande utvidgningar av försäkringsskyddet stundom ansetts i och för sig icke motivera någon höjning av premien. Detta har t. o. m. påståtts vara fallet vid den förutnämnda liberaliseringen av Obhut-klausulen i de tyska villkoren år 1949[65]; också en del andra uttalanden i denna riktning ha förekommit från försäkringsgivarsidan.[66] I sammanhanget bör också framhållas, att premien vid de kombinerade försäkringar vari ansvarsförsäkring ingår, såsom fastighets- och affärsförsäkring, synes bestämd främst av faktorer som gälla risken vid den däri ingående sakförsäkringen. De förhållanden, som öka faran för brand eller inbrott, behöva icke vara desamma som öka risken för att innehavaren av egendomen skall bli skadeståndsskyldig. Vid hemförsäkringen, där det ju såvitt angår ansvarsmomentet förekommer enhetliga premier för alla privatpersoner, kan risken antagas i än mindre grad motsvara premien.

Även om dessa förhållanden äro välkända för försäkringsgivarna och i och för sig knappast särskilt anmärkningsvärda, torde det likväl finnas anledning att framhålla dem i tolkningssammanhang. De måste leda till en viss tvekan, om premien verkligen kan vara så knappt tillmätt att en för bolagen ogynnsam tolkningsmetod måste leda till några allvarligare ekonomiska konsekvenser för branschen eller ens framtvinga en premiehöjning. Detta gäller i särskilt hög grad situationer, där gränsdragningen för försäkringsskyddet icke hör till de i praktiken mera betydelsefulla tolkningsfrågorna och de skador som bli aktuella kunna väntas ha mera

[64] Jfr härom LEMCHE, Om tarifering i Skadeforsikring (1941) s. 152 ff.
[65] Se HARTUNG, a. a. s. 81.
[66] När klausulen om skada på bearbetad egendom borttagits i några engelska bolag, har detta visat sig icke märkbart påverka deras utgifter, se Survey s. 37. Jfr även LEMCHE, a. a. s. 152 ff och HOLST-LARSENS anmärkningar om den ekonomiska betydelsen av täckning av ansvaret för transporterat gods i trafikförsäkringen i NFT 1958 s. 184, 193.

måttlig omfattning, men även eljest. Det tycks därför förhastat att bygga en tolkningsregel på antagandet, att tillämpningen av en oklarhetsregel skulle innebära några sådana påtagliga nackdelar för övriga försäkringstagare, som argumentet om faregemenskapen förutsätter.

Om man från försäkringsgivarnas sida kan förebringa övertygande statistisk bevisning om att tolkningsreglernas nyanser normalt har inflytande på försäkringens bärkraft, bortfalla de nu framförda betänkligheterna mot att låta gemenskapstanken inverka avgörande på tolkningen. Emellertid återstå andra svårigheter. Man kan fråga, varför hänsyn till gemenskapens intresse skulle obetingat påkalla en tolkningsmetod, som håller premien på oförändrad nivå. Det är väl tänkbart, att försäkringstagarna i gemen skulle acceptera i varje fall en mindre fördyring av försäkringen, om de kunde räkna med en gynnsammare bedömning i händelse av skadefall. En användning av oklarhetsregeln borde i så fall betyda några mera framträdande nackdelar för försäkringstagarkollektivet blott i ett begynnelseskede, då domstolarna plötsligt och oväntat övergår till en för försäkringsgivaren oförmånlig tolkningsmetod och bolagen — som nödgas tillämpa metoden i sin skadereglering — härigenom komma att göra oförutsedda förluster, vilka måste kompenseras med en kraftig premiehöjning. Om något sådant kan det icke bli tal i Norden, där bolagen under en följd av år kunnat iakttaga domstolarnas i regel välvilliga inställning mot försäkringstagarna och avpassa premien därefter.

Ett ytterligare skäl mot att i tolkningstvisterna betrakta bolagen som representanter för försäkringstagargemenskapen är, att de själva i någon mån handla i strid med gemenskapens ekonomiska intresse, ifall de på grund av omständigheterna i det enskilda skadefallet av kulans betala skador som enligt villkoren borde falla utom försäkringen. Det är naturligt, om bolagen av hänsyn till en stor kund eller av annan anledning ibland kunde avvika från den på förhand fastställda ramen för försäkringen; ofta torde de anse utbetalningar i sådana fall sakna inverkan på försäkringens bärkraft. Men det är då svårt för dem att i en tolkningstvist göra gällande, att varje avvikelse till försäkringstagarens förmån från villkorens avsedda innebörd skulle strida mot vedertagna försäkringsprinciper.

En ibland framställd invändning mot oklarhetsregeln är, att den särskilt för de ömsesidiga bolagens del och även i övrigt skulle strida mot grundsatsen, att alla försäkringstagare skola behandlas li-

ka.[67] Även detta argument förefaller dock förfelat, om man utgår ifrån att alla försäkringstagare, för vilka tolkningsfrågan blir aktuell, erhålla samma förmånliga bedömande.[68] Den nytta de olika försäkringstagarna ha av sin försäkring varierar ju ändå alltid.

De sedvanliga argumenten för att försäkringstekniska synpunkter skulle tillmätas avgörande betydelse synes alltså icke ha den slagkraft, som anhängarna av den lagtolkningsliknande metoden göra gällande; detta utesluter dock icke, att man i särskilda situationer skulle kunna anse dylika hänsyn ha sådan tyngd att de få avgöra tolkningsfrågan.

Även skäl av andra slag tala mot att man vid tolkningen skulle framför allt anlägga försäkringstekniska betraktelsesätt. När ett avtal slutes mellan en på området sakkunnig part och en lekman, anses ofta blott sådana omständigheter böra läggas till grund för tolkningen, som den osakkunnige har möjlighet att inse; ett material, som blott en av parterna förfogar över, får icke inverka på bedömningen, och detta oavsett om motparten känt avsaknaden av riktlinjer för tolkningen som en brist eller ej.[69] Detta torde stå helt i överensstämmelse med gemene mans rättvisebegrepp. Man lär ha svårt att fatta, varför försäkringsavtalet i detta hänseende skulle intaga en särställning. Det betraktas som rimligt, att försäkringstagaren vid en genomläsning skall kunna uppfatta villkorets innebörd, även om han erfarenhetsmässigt sett sällan utnyttjar denna möjlighet. Att till försäkringstagarens nackdel åberopa sådana tekniskt betonade argument som exempelvis tarifferingssynpunkter eller stadgad försäkringspraxis måste ur allmänhetens och även många juristers perspektiv förefalla stötande; utanför försäkringskretsar saknar man ju i allmänhet kunskap på dessa områden. Det vore olämpligt att på det känsliga område som försäkringsavtalet utgör tillämpa en regel, som framstår som obegriplig och orättvis; i längden kunde detta också väntas bli till nackdel för försäkringsbolagen. Det torde vara i riktig insikt om betydelsen av att bevara förtroendet för bolagens skadereglering, som åtskilliga försäkringsmän bekänt sig till oklarhetsregeln. Även för domstolarnas del tala liknande skäl mot att man låter försäkringstekniska överväganden avgöra tolkningen. — Det bör dock observeras, att de nu anförda synpunkterna ej behöva leda till en oklarhetsregel; som det väsentliga framstår snarare, att man

[67] Se Prölss i ZVW 1935 s. 226 f.
[68] Jfr Bruck—Möller, a. a. s. 77.
[69] Se Raiser, a. a. s. 253 f, Hagen, a. a. s. 44 f, Naef, a. a. s. 39 f, 80 ff, Ussing, Aftaler s. 439 f.

vid fastställandet av ett omtvistat villkors innebörd också tar någon hänsyn till hur en förnuftig försäkringstagare skulle bedöma tolkningsfrågan. Man får utforma den tolkningsmetod man vill begagna, som om försäkringstagarna visade villkoren större uppmärksamhet än de i själva verket göra.

Också rättstekniska hänsyn peka i samma riktning. I regel saknar domstolen särskild sakkunskap på försäkringsväsendets område. När försäkringsgivaren i sin argumentering stöder sig på rent försäkringstekniska synpunkter och hänvisningar till gängse försäkringspraxis, är det ofta svårt både för försäkringstagaren att bemöta dessa skäl och för domstolarna att bedöma deras värde.[70] Det vore knappast rimligt att tvinga försäkringstagare och domstolar att anlita särskilda sakkunniga för att få frågor av detta slag utredda av andra än bolagens tjänstemän. Vidare skulle det avsevärt betunga rättegångarna, om utredningar rörande dessa komplicerade sammanhang skulle erhålla en central betydelse i tolkningstvister.[71]

Häremot kan väl invändas, att försäkringsmässiga tankegångar tillmätts betydelse i en annan situation, där liksom vid villkorstolkning det råder tvist om försäkringen eller en enskild skall slutligen bära risken för en inträffad skada. Enligt förslag till ändrad utformning av FAL 25 § skall, när regresskrav göres gällande mot den som icke själv uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet framkallat försäkringsfallet, rätten äga bestämma att kravet skall bortfalla eller nedsättas, om det finnes kunna ske utan åsidosättande av försäkringsmässiga hänsyn. Denna formulering liksom de överväganden som ligga till grund härför tyder på att man på lagstiftarhåll är beredd att tillmäta försäkringstekniken inom skadeförsäkringen större vikt än tidigare vid konflikter mellan försäkringsbolag och enskilda.[72]

Även när det gäller regressfrågor ger emellertid en hänvisning till försäkringsmässiga faktorer anledning till liknande betänkligheter i rättstekniskt hänseende som nyss anförts. Bortsett häri-

[70] Det ovan s. 10 omtalade fallet NJA 1951 s. 765 illustrerar dessa olägenheter; märk domstolarnas svårighet att vinna klarhet om försäkringspraxis.

[71] Däremot medför givetvis icke en oklarhetsregel, hur den än konstrueras, att svårigheterna vid rättskipningen avlägsnas; i vart fall uppkommer problemet, när tillräckligt tvivel kan anses föreligga för att oklarhetsregeln skall tillämpas. Jfr BOLDING, Bevisbördan och den juridiska tekniken s. 40 f om in dubio-regler i allmänhet, och ovan s. 13 ff.

[72] Se SOU 1958:44, särskilt s. 35 f. — Jfr härtill kritiken av Svenska Försäkringsbolags Riksförbund i dess remissyttrande, se Gjallarhornet 1959 s. 499 ff.

från torde man ej av lagstiftarens inställning till regressrätten kunna draga några slutsatser när det gäller tolkning av försäkringsavtal. Man får rimligen antaga, att en försäkringstagare, vilken erlagt premie för att skydda sig mot skadeståndsanspråk och till sin fördel kan åberopa ett avtal som ger visst stöd för att hans genom skadeståndsansvaret uppkomna förlust skall ersättas, har en starkare ställning gentemot bolagets försäkringsmässiga argument än en svarande i en regresstvist. För den senares del ha varken trygghetssynpunkten eller argumentet om försäkringsgivarens starka ställning samma tyngd som i tolkningstvister.

Frågan blir då, vilka slutsatser som kunna dragas av det sagda när det gäller tolkningsregelns närmare utformning.

Vid prövningen, om försäkringstekniska överväganden här böra få inverka på avgörandet, finns det anledning att skilja på sådana faktorer, som ha betydelse för möjligheten att över huvud taget försäkra en viss risk, och sådana som blott ha betydelse för försäkringspremiens storlek. Förhållanden av den förra typen torde alltid böra få inverka på tolkningen. Om försäkringsskydd i den tvistiga situationen skulle strida mot grundläggande försäkringsrättsliga principer, vilka i annat sammanhang vedertagits i lagstiftning och rättspraxis eller allmänt accepterats i doktrinen, kan försäkringstagarens ståndpunkt ej godtagas. Detta gäller t. ex. om ett tolkningsalternativ skulle innebära, att försäkringstagaren gjorde en vinst genom försäkringsfallet.

Ett exempel härpå ger ett rättsfall, där en person med ansvarsförsäkring av vårdslöshet hade gjort sig skyldig till olovlig vasstäkt på annans område och krävdes på ersättning för skadan av vassens ägare. RR fann försäkringen ej täcka försäkringstagarens ansvar med motiveringen att, enär denne tillgodogjort sig vassen, han ej lidit förmögenhetsförlust. HovR gjorde ej ändring.[73]

På samma sätt bör avvisas en tolkning, som ger försäkringstagaren möjlighet att öka den försäkrade risken efter gottfinnande.[74] När det gäller själva grundvalarna för försäkringsförhållandet kan man icke taga hänsyn till försäkringstagarens bristande försäkringstekniska insikter eller till en underlåtenhet av bolaget att tyd-

[73] Svea HovR:s utslag 16/5 1944, nr 296, i mål Hj. Malmström ./. Gothia.

[74] Detta betraktelsesätt kan bl. a. anläggas på tolkningen av det undantag om utfästelser beträffande levererad egendom, som berörts på tal om skadan på potatispartiet. Om försäkringstagaren genom uttryckliga garantier av olika slag skulle få skärpa sin ansvarighet utöver vad försäkringsgivaren har anledning taga med i beräkning, kunde detta strida mot den allmänna principen att försäkringsskydd ej kan erhållas för en ökning av risken, som ägt rum med försäkringstagarens vilja (jfr närmare Bengtsson, a. a. s. 578 ff, 619). Detta torde böra beaktas vid klausulens tolkning.

ligt klargöra sin inställning i villkoren. Synpunkten om faregemenskapen skulle alltså i varje fall i detta läge slå igenom.[75]

Ibland anses emellertid ofta också försäkringstekniska faktorer av mindre väsentligt slag ha betydelse för tolkningen. Som förut antytts, gör man särskilt i Tyskland gällande, att villkorets förhistoria och syftet med dess uppställande skulle tillmätas vikt. Även i Norden framträder denna uppfattning. Det kan bl. a. nämnas, att Skadeförsäkringens Villkorsnämnd åberopat ej blott till försäkringstagarens fördel utan även ibland till hans nackdel, vad som *åsyftats* med en viss undantagsbestämmelse; sannolikt har man därvid velat hänvisa till försäkringsgivarens ändamål med dess uppställande, särskilt som denna synpunkt eljest lär spela stor roll för många försäkringsmäns tolkning.[76] — Att premiens storlek skulle ha betydelse för den försäkrade farans bestämning är en åsikt, som man möter ej blott i försäkringskretsar[77] utan även i den juridiska doktrinen.[78] Ibland åberopas också, att enligt allmän försäkringspraxis villkoret tolkas på visst för försäkringstagaren ogynnsamt sätt.[79]

Å andra sidan ha nordiska domstolar i åtskilliga fall avvisat invändningar om premiens storlek. Uttryckliga uttalanden i denna riktning möta vi bl. a. i det norska rättsfallet NRt 1933 s. 931 (olycksfallsförsäkring) och vidare i hovrättens domskäl i det förutnämnda svenska avgörandet NJA 1951 s. 765. HovR godtog här icke en invändning av försäkringsbolaget, att premien var för låg för att risken skulle anses täckt, och HD synes ha hänvisat till HovR:s domskäl i denna del.[80] — Vad beträffar frågan om bety-

[75] HAGEN anser att ej ens i detta läge försäkringsmässiga synpunkter, som ej framträtt i villkoren, kunna tillmätas betydelse (a. a. s. 45).

[76] Se t. ex. VN 5/1948, 8/1948, 65/1950, 100/1950, 1/1953, 50/1953, 22/1956, 42/1956, 74/1956, 83/1957. Jfr också 74/1947, 82/1950, 65/1952, 23/1959. Den omsorg, som synes bli nedlagd på nämndens motiveringar, torde berättiga att sådana slutsatser dragas av ordvalet även i detta fall. Se vidare Svenska Försäkringsbolags Riksförbunds responsum nr 12 angående »släktundantaget» i allmän ansvarsförsäkring, refererat i Gjallarhornet 1944 s. 437 f. I rättsfallet U 1932.641 synes f. ö. också ett sådant resonemang ha förekommit. (Från åtskilliga bolag har synpunkten om betydelsen av villkorets syfte framhållits för förf.)

[77] Ibland möter man argumentation på denna linje i tolkningstvister, t. ex. försäkringsgivaren i NJA 1902 s. 549, NJA 1909 s. 516, NJA 1923 s. 693 (alla angående olycksfallsförsäkring) samt NJA 1942 A 284 (= FFR 1942 s. 227), NJA 1951 s. 765 och NRt 1933 s. 931 (ansvarsförsäkring). Jfr också NJA 1941 s. 683.

[78] Se STANG, a. a. s. 457, TROLLE i NFT 1956 s. 242. Jfr ARNHOLM, a. a. s. 132.

[79] Se BENTZON i TfR 1942 s. 437 samt VN 61/1955 och minoriteten i 74/1947. Särskilt vid sjöförsäkringen lär sedvanan ha stor betydelse även när den gynnar bolaget. Jfr HASSELROT a. st.

[80] HovR har tydligen icke ansett någon oklarhet om de omtvistade villko-

delsen av försäkringspraxis kunna nämnas ett par danska rättsfall, U 1941.761 H och U 1943.792, där domstolen — i markant motsättning till sedvanan inom branschen — ansett ansvarsförsäkringen omfatta ansvar för klara fall av skada på omhändertagen egendom.

Med stöd av den tidigare diskussionen torde man också kunna göra gällande, att det i regel ej är berättigat att låta försäkringstekniska faktorer av detta slag inverka avgörande på tolkningen. Hänvisningen till försäkringstagarkollektivets intressen har ju visat sig som ett ganska tvivelaktigt argument vid valet mellan olika tolkningsalternativ. Vidare finns anledning att än en gång åberopa den ovan berörda synpunkten, att bolagen i allmänhet kunnat välja en annan formulering av villkoren eller en annan avgränsning av försäkringsskyddet. En låg premie, kanske också en för försäkringstagaren särskilt lockande avfattning av villkoren, kan tänkas ha tillkommit i konkurrenssyfte utan att andra försäkringstekniska överväganden legat bakom. Vad gäller hänvisningar till allmän försäkringspraxis, finnes som förut antytts åtminstone i fråga om ansvarsförsäkringens undantag vanligen ett stort antal försäkringstekniskt möjliga lösningar, vilka ofta torde vara ungefär likvärdiga även ur försäkringsgivarsynpunkt. — Såsom nyss utvecklats, torde även rättvisesynpunkter och rättstekniska hänsyn tala mot att dylika överväganden i normala fall skulle få avgöra tolkningstvisten.

Därmed är icke sagt, att ej utredning angående en bestämmelses förhistoria, syfte, sedvanliga tolkning och lydelse hos andra bolag kan göra klausulen mera förståelig och belysa de rättspolitiska skälen för och emot en viss avgränsning av risken i händelse av domstolsprocess i tolkningsfrågan. Men i och för sig böra såda-

rens innebörd föreligga efter logisk tolkning av deras ordalag; den förut (s. 10) citerade undantagsbestämmelsen om ansvar på grund av avtal skulle »uppenbarligen» ges en viss begränsad syftning. HD synes däremot, som nyss anförts, ha använt en oklarhetsregel till försäkringstagarens förmån, såvitt angår sistnämnda klausul, varjämte man åberopat »de av HovR i övrigt anförda skälen». Om häri ingår HovR:s uttalande om premien — vilket dock är något tveksamt — förefaller HD:s ståndpunkt vara den, att premiesättningen ej ens för det fall, att villkorens innebörd vore oklar, kunde påverka bedömningen. — Jfr även det danska rättsfallet U 1928.367 (fråga om ansvar fölle inom den försäkrade verksamheten vid ansvarsförsäkring). — I motsatt riktning pekar möjligen det äldre rättsfallet NJA 1923 s. 693, angående olycksfallsförsäkring, där HD — med ändring av HovR:s dom — ogillade talan mot en försäkringsgivare, som i HD till stöd för sin uppfattning bl. a. hänvisade till premiens ringa storlek; argumentationen härom i HD har intagits i referatet i NJA. — Jfr också vad som nedan sägs om markanta missförhållanden mellan premien och det yrkade försäkringsskyddet.

na förhållanden i princip icke få åberopas till försäkringstagarens nackdel.[81]

När det *klart måste ha framgått för försäkringstagaren,* att vissa försäkringsmässiga faktorer varit avgörande för villkorens utformning eller för premiesättningen, böra emellertid dessa få inverka på prövningen vid tolkningen. Det finns knappast anledning att driva argumenten för en oklarhetsregel så långt, att de skulle gälla också när försäkringstagaren är i ond tro. Såvida icke särskilda förhandlingar förts mellan försäkringsparterna om avtalets detaljer, lära väl hänsyn av det åsyftade slaget icke så ofta ha framträtt med sådan tydlighet för försäkringstagaren, att de kunna få väga med vid bedömningen; detta kan dock vara fallet, när ett så uppenbart missförhållande föreligger mellan premien och det påstådda försäkringsskyddet, att en förnuftig försäkringstagare vid försäkringstypen i fråga icke kunnat undgå att uppmärksamma det.[82] Försäkringsskyddet skulle då också innebära en så betydande förmån för försäkringstagaren på övriga försäkrades bekostnad, att synpunkten om faregemenskapen ånyo kan tänkas få aktualitet. Man skulle alltså anknyta till tolkningsreglerna vid individuella avtal på en punkt, där detta framstår som särskilt rimligt vid en avvägning av parternas intressen. — På samma sätt torde kunna bedömas det fallet, att formuleringen av villkoret direkt hänvisar till en viss försäkringsteknisk synpunkt av betydelse för bolaget. Ett exempel härpå utgör det alltjämt förekommande ansvarsförsäkringsvillkor, vilket utesluter skada på vissa byggnadsdelar som i direkt samband med försäkringstagarens verksamhet »normalt utsättes för risk för skada». Därigenom kan försäkringsgivaren anses ha visat, att han fäster avgörande vikt vid skaderiskens storlek, och försäkringstekniska resonemang som bygga på denna synpunkt böra därför få beaktas vid tolkningen.

Det sagda synes överensstämma med viss nordisk rättspraxis. För Sveriges del kan främst hänvisas till avgörandet NJA 1947 s. 400, där det till stöd för att försäkringen icke täckte skadan anfördes, att försäkringsgivaren i anledning av ett i målet omtvistat särskilt villkor ej betingat sig någon premiehöjning; detta torde ha betraktats som en omständighet, vilken försäkringstagaren bort inse.[83] Från dansk rättspraxis kan åberopas fallet

[81] Detta är gällande schweizisk rätt enligt NAEF, a. a. s. 39 f, 80 ff. Samma mening, såvitt angår betydelsen av försäkringspraxis, USSING, Aftaler s. 439 f. Jfr också HELLNER, a. a. s. 70, PERSSON, Skada och värde s. 361 not 71.
[82] Liknande uppfattning HELLNER, a. a. s. 70, NAEF, a. a. s. 80 ff.
[83] Se om rättsfallet HELLNER a. st.

U 1921.335 H, också rörande ansvarsförsäkring, där domstolen synes ha resonerat på samma sätt.[84] Som förut framhållits, märker man också eljest en tendens i dansk och norsk rättstillämpning att kombinera oklarhetsregeln med resonemang hämtade från tolkningsreglerna rörande individuellt utformade avtal.

Det är icke uteslutet, att man skulle kunna tillmäta försäkringstekniska överväganden en viss betydelse även i andra lägen. Givetvis kan det vara svårt att draga en gräns mellan de fall, där argument som taga sikte på villkorets syfte, försäkringspraxis och premiens storlek tala mot försäkringsskydd, och de lägen, där grundläggande försäkringsrättsliga principer peka i samma riktning. Även sistnämnda grundsatser äro ju ofta försäkringstekniska hänsyn, som på grund av sin väsentlighet och allmängiltighet upphöjts till lagregler eller blivit bestämmande för rättstillämpningens och doktrinens inställning. Ibland kunna dylika synpunkter framstå som så väsentliga för försäkringsgivaren, att det trots deras utpräglat tekniska beskaffenhet kunde tänkas vara befogat att låta dem bli utslagsgivande, om övriga skäl tyckas väga ungefär jämnt för den ena och andra ståndpunkten. Här åsyftas särskilt det fall, att den risk som enligt försäkringstagaren skulle omfattas av försäkringsskyddet eljest klart uteslutes i motsvarande försäkringstyper i både Sverige och andra länder. I detta läge kan stundom rentav en presumtion anses föreligga om försäkringens inskränkning i detta hänseende.[85] Om försäkringsgivaren förebringar tillförlitlig utredning om en sådan enhetlig praxis inom branschen, torde detta vara en omständighet som bör beaktas till hans förmån.[86] En bevisning beträffande sådana fakta kan antagas vara mindre betungande för rättegången än andra försäkringstekniska utredningar. — Även här har man dock skäl att vara försiktig med en tolkning till försäkringstagarens nackdel.

Synpunkter av detta slag kunna leda till en ganska sträng tolkning t. ex. av undantaget för sådan skada på omhändertagen lös egendom, som uppkommit genom vanvård eller slitage, i privatansvarsförsäkringens villkor. Efter 1950-talets liberalisering går nämligen försäkringsskyddet beträffande ansvar för egendom i den försäkrades vård betydligt längre i svensk försäkring än

[84] Vidare har domstolen i U 1940.108 (ansvarsförsäkring) åberopat den låga premien till stöd för en tolkning av försäkringsavtalet, vilken dock oavsett denna synpunkt legat nära till hands. Se om rättsfallet BENGTSSON, a. a. s. 502. — Jfr även de av TROLLE i NFT 1956 s. 242 nämnda underrättsdomarna.
[85] Jfr NJA 1945 s. 504 (sjöförsäkring), NRt 1946 s. 398 (som dock ej rör en undantagsklausul) och NRt 1948 s. 305 (sjöförsäkring).
[86] Jfr om det sagda HULTS utlåtande i rättsfallet NJA 1951 s. 765; se även RR:s dom i detta mål samt NYMANS utveckling av sin mening i hovrätten.

inom andra jämförliga länder; det synes knappast rimligt att ytterligare utvidga det genom en tolkning av undantaget, som avviker från dess syfte.

Det torde vidare icke finnas några hinder att låta försäkringstagaren *till sin fördel* åberopa, att villkorets syfte *icke* varit att undantaga skador av ifrågavarande typ — en motivering som bl. a. Skadeförsäkringens Villkorsnämnd stundom använder[87] — eller att i och för sig intet talar mot att den aktuella risken innefattas i försäkringen mot oförändrad premie; ett tecken härpå kan vara, att detta brukar ske i försäkringspraxis. I sådana fall finns det mindre anledning att antaga, att en liberal tolkning skulle strida mot försäkringsgivarens kalkyler, och vågskålen sjunker då till försäkringstagarens fördel.

Givetvis är det ofta svårt för denne att visa, att andra bolag ansett försäkringsskydd mot den skada, som tvisten rör, sakna betydelse för försäkringens ekonomi på lång sikt. Om bolagens villkor icke äro likalydande, skilja de sig i allmänhet från varandra i flera avseenden, och alla dessa olikheter kunna ha haft betydelse för premien. Även bortsett härifrån torde det föreligga stora svårigheter att skaffa fram utredning om bolagens tariffering. Man kan emellertid göra gällande, att försäkringstagaren i vissa fall, när klausulernas ordalag äro oklara, bör ha rätt att hänvisa till andra försäkringsgivares villkor också *oavsett deras premiesättning,* under förutsättning att de representera en övervägande majoritet bland landets ansvarsförsäkringsgivare. Både i doktrin och praxis uppställas ofta stränga krav på en tydlig formulering, när bolagen till försäkringstagarens nackdel vilja avvika från den sedvanliga avgränsningen av försäkringsskyddet.[88] Det torde ur allmänhetens synvinkel vara ett väsentligt intresse, att ett så enhetligt och överskådligt försäkringsskydd som möjligt ställes till dess förfogande. En försäkringstagare bör kunna teckna en viss ansvarsförsäkringstyp i vilket bolag som helst i förlitan på att han därvid icke skall få sämre skydd än de flesta andra försäkringsgivare erbjuda honom, såvida ej bolaget på otvetydigt sätt klargör sin avvikelse från de gängse villkoren.

Att på detta sätt försäkringstagaren men icke försäkringsgivaren skulle få åberopa en klar sedvana inom branschen framstår

[87] Se NJA 1951 s. 765, särskilt hovrätten, och från VN:s praxis bl. a. 6/1947, 18/1947, 55/1947, 75/1953, 23/1954, 66/1955, 81/1955, 61/1958, Se vidare U 1935.1126, U 1942.1022, samt HULT i SvJT 1943 s. 20 f (angående tolkningen i NJA 1941 s. 683) och N. H. BACHE, Brandforsikringsretten s. 212.

[88] Se t. ex. USSING, Aftaler s. 427, HELLNER, a. a. s. 69. Se även U 1935.1126, U 1942.1022, U 1953.1007 H; om sistnämnda rättsfall jfr FROST och LORENTZEN i TfR 1954 s. 306 f.

som motiverat med hänsyn till parternas olika sakkunskap på området. Försäkringsgivaren kan i allmänhet utan vidare konstatera, i vilka avseenden hans villkor skilja sig från motsvarande bestämmelser på andra håll, och tydligt ge till känna i försäkringsvillkoren, om han avser att lämna ett mera begränsat skydd än övriga bolag. En sådan jämförelse stöter däremot på stora svårigheter för försäkringstagarens del; han kan i regel blott utgå från att han erhåller det försäkringsskydd, som andra av hans kategori bruka få.

Det synes icke obefogat att anse HD:s avgörande i det ofta omtalade fallet NJA 1951 s. 765 delvis bero på dylika överväganden. Såvitt framgick av den av försäkringstagaren förebragta utredningen, föllo skador av den i målet ifrågavarande typen normalt inom försäkringsskyddet enligt svensk försäkringspraxis, och HD kan därför ha ansett det åligga bolaget att klart tillkännage den avvikelse från sedvanan som man åsyftat.

Betydelsen av andra ändamålssynpunkter

Några ord böra också ägnas frågan, i vad mån andra rättspolitiska överväganden än de försäkringsmässiga kunna tillmätas betydelse vid avvägningen av skälen för och emot försäkringsskydd, ett spörsmål som i diskussionen om de allmänna metoderna vid villkorstolkning brukar spela en underordnad roll. För vår del blir det närmast aktuellt med allmänna hänvisningar till ansvarsförsäkringens funktion i samhället, t. ex. dess inverkan på preventionen, dess värde som skydd för de skadelidande eller försäkringstagarens behov av riskfördelning vid skador av den typ som tvisten rör. Det kunde finnas anledning att hävda, att en oklarhetsregel i varje fall ej bör drivas så långt att försäkringsskydd ges i situationer, där detta framstår som värdelöst eller rentav olämpligt.

Här bör emellertid betonas, att man blott med största försiktighet torde böra lägga de allmänna resonemang som förekomma om dessa frågor till grund för försäkringsskyddets utformning i detalj. Omdömen om ansvarsförsäkringens inverkan på preventionen vila i allmänhet på ganska lösa antaganden. Även om vi kunna förmoda, att vissa kategorier av försäkringstagare bli något mindre omsorgsfulla och försiktiga i sitt handlingssätt när de kunna lita på försäkringens skydd, kan man fråga sig vad det spelar för roll för dem, om försäkringen avgränsas på ena eller andra sättet av två närliggande alternativ. Att icke skada på bearbetad, reparerad och

installerad egendom täcks av försäkringen, kan måhända ha en viss effekt på en försäkrad hantverkare, i varje fall sedan försäkringsbolaget första gången vägrat att täcka hans ansvar för en sådan skada. Men hur kan det inverka på hans inställning, om villkoret rörande skador på bearbetad egendom *tolkas* på ena eller andra sättet? Och om man anser skadeståndsreglernas viktigaste funktion vara den, att de uppfostra till allmän aktsamhet beträffande andras person och egendom — vad kan tolkningen av enskilda försäkringsklausuler ha för betydelse i det fallet? Man kan sätta i fråga, om det i flertalet fall finns några rationella skäl att draga in preventionssynpunkten i tolkningen.[89] — Det är också i många lägen svårt att uttala sig med någon grad av säkerhet exempelvis i frågan, om försäkringstagaren skulle kunna nå ett fullvärdigt skydd mot skadeståndsskyldighet av den aktuella typen på annat sätt än genom ansvarsförsäkring. Blott när markanta sociala fördelar eller nackdelar äro förbundna med en viss tolkning — vilket ganska sällan torde vara fallet — bör detta få inflytande på utgången av en tolkningstvist.

I enlighet med det sagda är det möjligen tänkbart, att preventionssynpunkten skulle kunna få betydelse om den skada som tvisten rör vållats genom försäkringstagarens utpräglat yrkesmässiga oskicklighet, hans grova slarv eller hans uppenbart felaktiga planering av sin verksamhet. Det skulle stämma i varje fall med Skadeförsäkringens Villkorsnämnds inställning i en del situationer[90] liksom även med många andra försäkringsmäns inställning[91] att i gränsfall av detta slag anse försäkringsskydd uteslutet. Såvida ej villkoren hänvisa just till den synpunkt som sålunda blivit aktuell torde dock hänsyn av detta slag blott böra bli utslagsgivande i förening med andra överväganden, som peka åt samma håll. I liknande omfattning torde kunna beaktas en sådan synpunkt som att försäkringsbehovet i det aktuella fallet är ytterligt ringa, t. ex. vid bagatellskador, för vilka ersättningarna naturligen kalkyleras som driftskostnader i försäkringstagarens verksamhet.[92] Om å andra sidan försäkringstagarens behov att skydda sig mot skadeståndsskyldighet av viss typ är mycket framträdande, eller — vilket ofta är samma sak — om ansvarsförsäkringen i ett visst läge

[89] Synpunkterna ha närmare utvecklats av BENGTSSON, a. a. s. 581 ff.
[90] Se BENGTSSON, a. a. s. 561.
[91] Jfr t. ex. HÜTTMANN i Fire Foredrag om Spørgsmaal af Betydning for Ansvarsforsikringen (1944) s. 46, 48. Se vidare BENGTSSON, a. a. s. 318 f med hänvisningar.
[92] Jfr BENGTSSON, a. a. s. 589 f.

fyller ett betydelsefullt reparativt ändamål, bör detta kunna få tala till förmån för försäkringstagaren. — I vad mån det nu sagda överensstämmer med domstolarnas ståndpunkt, är svårt att avgöra.

Sammanfattning

Resultatet av den förda diskussionen blir alltså, att vid tolkningen av ett villkor, vars ordalydelse ger anledning till tvekan om försäkringsskyddet, man skulle få beakta försäkringstekniska och sociala synpunkter i en viss, ehuru ganska begränsad omfattning. Därvid skulle också hänsyn tagas till om försäkringsgivaren lyckats uttrycka sin avsikt med villkoret på ett tillfredsställande sätt samt var på »oklarhetsskalan» skadefallet befinner sig.

I många fall leder givetvis prövningen av skälen för och emot försäkringsskydd icke till något klart resultat; åtskilliga argument, som här ha berörts, äro ytterst svåra att väga mot varandra. Det torde då vara riktigast att tillämpa den oklarhetsregel, som vunnit insteg i svensk rätt, och tolka villkoret till försäkringstagarens förmån. — Det är alltså närmast nr 5 av de förut nämnda alternativa tolkningsprinciperna, som vi kommit att stanna för.

De allmänna riktlinjer som här skisserats bygga väl i vissa avseenden på värderingar, om vilka någon fullkomlig enighet icke råder i svensk rätt. De tyckas dock i väsentliga delar vara förenliga med nordisk rättspraxis och härskande mening i nordisk doktrin, om också rättsfallsmaterialets knapphet gör det omöjligt att avgöra, om domstolarnas och förf:s inställning helt överensstämmer. I en del hänseenden, framför allt när det gäller betydelsen av de försäkringstekniska faktorerna för villkorstolkningen, torde däremot de framförda synpunkterna avvika från många försäkringsmäns uppfattning. Att dylika faktorer icke ha tillmätts större betydelse beror emellertid framför allt på den rådande ovissheten om de verkningar, som valet av tolkningsmetod kan få på försäkringens bärkraft. Bevisbördan vilar här på försäkringsgivarna: kunna de tydligare klargöra de försäkringstekniska överväganden, varpå avgränsningen av risken bygger, och den ekonomiska betydelsen av dessa överväganden, är det tänkbart att en tolkningsregel ter sig påkallad som är betydligt gynnsammare för dem än den som här har förordats. Intill dess lär det vara svårt att låta försäkringstekniken få sista ordet i tolkningstvisterna.

Några använda förkortningar.

FFR — Försäkringsjuridiska föreningens rättsfallssamling
NJMF — Förhandlingar vid nordiska juristmötet
NRev — Nedre justitierevisionen
NRt — Norsk Retstidende
Survey — Survey of the wording of Public Liability Policies in the United Kingdom (Report by Advanced Study Group No. 106 of The Insurance Institute of London, 1958).
SVZ — Schweizerische Versicherungs-Zeitschrift.
U — Ugeskrift for Retsvesen
VersR — Versicherungsrecht
VN — Skadeförsäkringens Villkorsnämnd
ZVW — Zeitschrift für die gesamte Versicherungs-Wissenschaft

BIBLIOTHECA

Anmodet af Sønner 1960

ger.
Nota